

De groote operatiën 1914 onder leiding van „een Schlieffen”.

DOOR

J. C. VAN DEN BELT,
Oud-officier.

VOORWOORD.

VON SCHLIEFFEN, de voorlaatste Chef van den Generalen Staf van het Deutsche leger, was de ontwerper van het m.i. geniale veldtochtsplan, dat, onder zijn leiding uitgevoerd, menschelijkerwijze gesproken, in September 1914 reeds in Frankrijk de beslissing zou hebben gebracht. Zijn opvolger, VON MOLTKE, bracht belangrijke wijzigingen in dat plan, met het gevolg: terugtocht van de Deutsche legers van over de Marne tot achter de Aisne binnen vier weken na den aanvang der operatiën, wat n.m.m. niet noodig geweest zou zijn, indien „een SCHLIEFFEN”, zelfs drie weken na den aanvang der operatiën nog, met de leiding daarvan belast was geworden, niettegenstaande MOLTKE toen reeds zeer ernstige fouten had gemaakt. En over „een SCHLIEFFEN” beschikte de Keizer, toen einde Augustus „Tannenberg” een „Cannäe” bleek te zijn.

In „Das Testament des Grafen SCHLIEFFEN” (1927) en „Der Feldherr wider Willen” (1930) beschrijft General a. D. GROENER (thans Reichswehrminister) hoe de operatiën hadden kunnen verlopen, indien de Deutsche generaals meer rekening hadden gehouden met de beginselen, die SCHLIEFFEN hun bij zoo menige oefening op de kaart en in het terrein, bovendien nog in zijn geschriften, had uiteengezet.

Het is n.a.v. GROENER's belangwekkende studiën, waarop ik zeer de aandacht vestig, dat dit artikel ontstond, waarbij ik mij bij de bewerking bewust was dat de beste stuurlui aan wal staan¹⁾.

I.

Schlieffen's operatieplan.

Waar SCHLIEFFEN overtuigd was dat het bij een oorlog op twee fronten noodzakelijk was, dat de beslissing eerst, en spoedig, in het Westen (Frankrijk) moest worden gezocht, voorts, dat men zich tegen het Fransche Vestingfront (Verdun-Belfort)²⁾ „die Köpfe einrennen würde”, meende hij de Deutsche legers door Luxemburg en België te moeten voeren: een reusachtige zwenking om Diedenhofen als spil. De buitenvleugel zou zeer sterk zijn, om, wáár de tegenstander ook ontmoet werd, steeds diens buitenvleugel te kunnen omvatten en in te drukken.

¹⁾ Voor de „Verkortingen”, zie blz. 551.

²⁾ Zie schets No. 1.

Deze vleugel, waarvóór een sterke cavaleriemacht, zou benoorden de Sambre oprukken, terwijl de linkervleugel (in Lotharingen) niet sterker zou zijn dan noodig, om sterke krachten van den tegenstander te binden, steunend op de vestingen Diedenhofen-Metz-Straatsburg, benevens de te versterken Nied-linie, waarachter, indien noodig, evenals achter de Saar, uitgeweken kon worden.

Het centrum, in Zuid-Oost België, moest in staat zijn een doorbreking van den tegenstander te beletten; het overschrijden van de Maas zou aan weerszijden Mézières geschieden.

Moltke's operatieplan.

MOLTKE was geen overtuigd aanhanger van SCHLIEFFEN's ideeën. Vermeenend, dat de Franschen Lotharingen zouden binnenrukken, wilde hij hun dáár een nederlaag toebrengen, waarvoor het noodig was de troepenmacht in Lotharingen aanzienlijk sterker te maken dan SCHLIEFFEN gewild had. Ook MOLTKE wilde de zwenking van de hoofdmacht om Diedenhofen door België; in Lotharingen zouden de troepen aanvankelijk „planmäszig” voor den tegenstander wijken achter de Saar, om dan, van uit Metz en de Vogezen, tegen zijn flanken op te rukken.

Het 1. en 2. leger zouden benoorden Namen, het 3., 4. en 5. resp. benoorden Givet, Mézières en Verdun over de Maas oprukken. Het 6. leger zou zich ten Z.O. Metz, het 7. ten Z.W. Straatsburg opstellen. De cavalerie werd over de legers verdeeld.¹⁾

Aan straffe leiding der legers, zooals SCHLIEFFEN zich had voorgesteld, dacht MOLTKE niet; groot vertrouwen had hij in de Legerbevelhebbers, vooral in von BÜLOW (onder wiens bevel ook het 1. leger stond), die een groote reputatie had verworven als leider en opleider van een legerkorps. Het 7. leger stond onder bevel van den Bevelhebber 6. leger. Treinen zouden in Lotharingen gereed worden gehouden om, na de overwinning aldaar, troepen naar het N. te verplaatsen. Zijn Hoofdkwartier vestigde MOLTKE te Coblenz.

13 Aug. vermeende MOLTKE, dat zijn rechtervleugel-legers slechts een „belanglose Nebenoperation” te verrichten zouden hebben; het 5. leger zou dan in Lotharingen ingezet worden, mogelijk ook het 4. leger. 16 Aug. echter was hij van meening veranderd; de tegenstander was niet met zoo sterke krachten Lotharingen binnengerukt als hij verwacht had. En 17 Aug. gaf hij bevel: het 1. en 2. leger dringen het Belgische leger van Antwerpen af; het 3. rukt naar de Maas (Dinant) op; de aandacht van de Bevelhebbers 2. en 3. leger wordt gevestigd op het nemen van Namen door beider binnenvleugels. Het 3., 4. en 5. leger houden voeling met elkaar, het 5. bovendien met DIEDENHOFEN; het 6. en 7. dekken de linkerflank der zwenkende legers.

¹⁾ Vóór den aanvang der operatiën waren de legers opgesteld als aangegeven op schets No. 1.

Operatieplan van „een Schlieffen”.

Dit had kunnen luiden:

Aangezien onze in O. Pruisen op te stellen troepen en eveneens onze bondgenoot in Galicië tegenover groote overmacht zullen staan en versterkingen hun dus zoodra doenlijk zullen moeten worden toegezonden, is het noodzakelijk dat de veldtocht in Frankrijk een snel verloop heeft. Waar nu echter een doorbreking van het Fransche Vg-ft. veel tijd en vele offers zou eischen, de aanval over de Maas, tusschen Verdun en de Semois-monding, door talrijke wateren bemoeilijkt wordt en de Maas ten N. Fumay een ernstige hindernis vormt, terwijl de Ardennen het oprukken ernstig bemoeilijken, zal door een sterke macht (rechtervleugel) opgerukt worden over Luik—Brussel naar de lijn Schelde (ten Z. Gent)—Namen, front Z.W.

Noodzakelijk is het dan, dat de vesting Luik zoodra doenlijk in ons bezit komt, waarvoor de noodige maatregelen zullen worden getroffen. Echter komt dan het Belgische leger tegenover ons te staan en ongetwijfeld ook het Engelsche, welke legers wij, versterkt vermoedelijk met Fransche afdeelingen, zeer waarschijnlijk tegenover ons zullen vinden tusschen de vestingen Antwerpen en Namen. De linkervleugel van dit front moet doorbroken worden om, steeds weer, den tegenstander te kunnen overvleugelen en van Parijs af te drukken.

De aanval zal geschieden door het 1. en 2. leger, I, II C.K.: zeven L.Kn. en zes C.Dn. in voorste, twee L.Kn. en twee R.Kn. in tweede linie, waarvan de R.Kn. de vleugels der voorste linie zullen beschermen tegen Antwerpen en Namen. Bevelhebber ...

Om den tegenstander te beletten de kracht van dezen aanval te verzwakken door een oprukken, ten Z. Namen, over de Maas in de richting Luik, worden vóór de spoorbaan Namen-Diedenhofen het 3., 4. en 5. leger (onder bevel van ...) opgesteld (ingegraven), elk met drie L.Kn. in voorste en één R.K. in tweede linie, benevens het III C.K. Zij binden zoo sterk mogelijke afdeelingen van den tegenstander, doch overschrijden de Semois (Maas) eerst op mijn bevel, tenzij de tegenstander wijkt.

Achter den rechtervleugel 3. leger volgt een R.K. als flankdekking tegen Namen.

In Lotharingen, verbinding houdend met Metz, zullen de Beiersche troepen (6. leger: drie L.Kn., 1½ R.K., een C.D.) een mogelijk oprukken uit het Vg-ft. bemoeilijken, waarbij, indien noodig, achter de te versterken Nied en de Saar kan worden uitgeweken (ingraven), terwijl overigens getracht moet worden zoo sterk mogelijke afdeelingen van den tegenstander te binden.

In de Vogezen zullen acht L.W.Dn. (onder bevel van ...), verbinding houdend met Straatsburg, den Elzas verdedigen en voorts den tegenstander aan het Vg-ft. binden.

De troepen in Elzas-Lotharingen staan onder bevel van ...

Ter mijner beschikking worden opgesteld:
aan de Gette een L.K. en twee R.Kn.; bij Luik en Bastogne elk twee R.Kn.; bij Arlon, vóór Longwy en bij Diedenhofen elk twee E.Dn.¹⁾

Voor den aanval op Antwerpen, Namen en Longwy zullen bevelen worden gegeven; aan de daarvoor bestemde troepen wordt zware artillerie toegevoegd.

Landstorm-afdeelingen²⁾ zullen, met Marine-afdeelingen, de zeehavens aan „het Kanaal” bezetten om de schepen, die het vervoer van Engelsche troepen, enz. naar Frankrijk zullen beletten, een veilige basis te verschaffen.

In Luik 1½ L.W.Brig. als bezetting.
G.H.Kw. te Malmédy, ten Z. Aken.

„Een Schlieffen” bij de bondgenooten.

Mij komt het voor dat diens overwegingen hadden kunnen zijn:

In verband met de groote afwerende kracht van ons Vg-ft., de ernstige bezwaren bovendien bij het over- en doorschrijden van de Vogezen, en het overschrijden van de vele, aan den voet daarvan loopende wateren, die het vak Lunéville—Belfort vooral vrijwel onaantastbaar maken, is het mogelijk de verdediging van dat front over te laten aan Reserve-troepen in hoofdzaak. Wat voorts het uitgestrekte Maasvak Verdun—Givet betreft, waar de voor het vak Verdun—Mézières loopende wateren den aanvaller talrijke moeilijkheden bereiden, is het ons mogelijk ten N. Mézières een sterken linkervleugel te formeeren, om daarmede, zoo de omstandigheden ons gunstig zijn, ten aanval te schrijden. En, waar het ten slotte vrijwel zeker is, zoo de Duitsche legers aanvallen — wat verwacht kan worden — dat zij België's neutraliteit zullen schenden, moet ook hierop met onzen aanval gewacht worden, omdat we dan de Belgische en Engelsche legers aan onze zijde zullen zien, wat ons echter verplicht ook het Maasvak Givet—Namen te bezetten in afwachting van de komst der Engelschen.

In verband daarmede en rekenend op de hooge capaciteit van ons uitstekend spoorwegnet, wordt bevolen:

De R.Dn. (20) met een C.D. (onder bevel van ...) verdedigen het Vg-ft.; vijf R.Dn. „reserve” bij Châlons s. M. (eventueel voorloopige bezetting van Parijs).

Het 1. leger (zes L.Kn. en twee C.Dn.) verdedigt het te versterken Maasvak Verdun—Mézières; het 2. leger (vier L.Kn.) het Maasvak Mézières—Givet. Het 3., 4. en 5. leger vormen, voorloopig, de „algemeene reserve”, resp. te Hirson (zes L.Kn., I, II C.K.), Réthel (vijf L.Kn.) en St. Menchould (twee I.Dn. en drie uit Afrika te verwachten I.Dn.).

¹⁾ Voor de samenstelling der legers zie de Bijlage.

²⁾ Wat het aantal in Duitschland nog beschikbare geoefende troepen betreft, zie het Berliner Monatsheft (B.M.H.) No. 1, 1931, blz. 85/86.

Toen echter (5 Aug.) de Fransche regeering bevel gaf — ingevolge den aanval op Luik en het verzoek om ondersteuning van den Belgischen Koning — aan 's Konings verzoek te voldoen, werd nog bevolen:

Het met twee L.Kn. en I C.K. (drie C.Dn.) te versterken 2. leger verdedigt het Maasvak Mézières—Namen; het 3. leger (vijf L.Kn., II C.K.) stelt zich ten N. Namen ter beschikking van den Belgischen Koning; het 4. leger (vier L.Kn.) „algemeene reserve” te Hirson, het 5. te St. Menhould. De C.Kn. 1. en 2. leger verkennen resp. in de richtingen Luxemburg en Malmédy. Het 1. en 2. leger — die elk een L.K. in reserve houden ter mijner beschikking — overschrijden de Maas eerst op mijn bevel.

De Engelsche regeering is verzocht het Engelsche leger bij Brussel ter beschikking van den Koning te stellen.

Na overleg met den Opperbevelhebber der Fransche legers (Generaal JOFFRE) beval de Koning:

De aanval der Duitschers op Luik wijst er op, dat zij ook ten N. van het Maasvak Luik-Namen zullen oprukken, wat hun belet zal worden in de lijn Namen-Antwerpen: door het Belgische leger beoorden, door het onder mijn bevelen gestelde Fransche 3. leger bezuiden Leuven (ingraven). Het eveneens onder mijn bevelen gestelde, naar Brussel in opmarsch zijnde Engelsche leger blijft daar voorloopig in reserve.

Het Fransche C.K. zal berichten omtrent 's vijands opmarsch — en dezen vertragen — in de lijn Huy-Tongeren, de Belgische C.D. (die ook, tot aflissing door de Engelsche C.D., het Maasvak Maastricht-Maaseyk zal bewaken) in de lijn Tongeren-Maastricht.

Zoodra de verkregen resultaten het toelaten, zal tot den aanval worden overgegaan.

II.

De toestand op 20. VIII.

De Fransche legers waren in hoofdzaak (1., 2. en 3. leger) opgesteld in en achter het Vg-ft.; het 5. leger ten N.W. en het 4. (reserve) ten W. Verdun; de Engelschen verzamelden zich ten Z.W. Maubeuge; de Belgen waren samengetrokken ten N.W. Namen, als „Voorhoede der verbonden legers”.

Reeds den 14. waren het Fr. 1. en 2. leger naar het N.O. opgerukt. Ze schenen geen haast te hebben; de tegenstander week „planmässig” terug, tot de Saar, indien noodig, wat de troepen (Beieren) echter niet aanstond. De Bevelhebber besloot derhalve (17 Aug.) den Franschen in de lijn Metz-Saarburg krachtig weerstand te bieden, wat MOLTKE evenwel niet wenschte, daar hij het teruggaan tot de Saar noodig had om de vleugels van den tegenstander te kunnen indrukken van uit Metz en de Vogezes. Echter bezweek hij voor de vertoogen van

den Beierschen Kroonprins, met het gevolg, dat de Franschen den 19. bloedig werden afgewezen en ... de Beieren tot den tegenaanval overgingen, met succes. ¹⁾

Inmiddels was het Belgische leger voor de dreigende omvatting door het Duitsche 1. leger (zie op schets No. 1 den opmarsch van het II L.K.) op Antwerpen teruggegaan en liet FRENCH het Engelsche leger naar Mons oprukken.

Ofschoon JOFFRE den 7 Aug. reeds wist dat de stad Luik in Duitsche handen was, zond hij eerst den 13. sterkere afdeelingen naar het Noorden (Dinant), welke den 15. gevolgd werden door het te versterken 5. leger; het 4. leger trad in de plaats van het 5. En van uit Belfort waren de Franschen ten tweeden male in den boven-Elzas binnengedrongen (Mühlhausen).

20 Aug. beval JOFFRE het 3. en 4. leger ten aanval op te rukken in de richting Arlon-Neufchâteau; het 5. zou de Sambre overschrijden; de bondgenooten werden om medewerking verzocht.

MOLTKE had (20 Aug.) het I C.K. bevolen over Huy naar den rechtervleugel te marcheeren; de inmiddels opgerichte 6½ E.D. had hij naar Lotharingen gezonden, het IX R.K. (in Sleeswijk) naar Antwerpen. En de legerbevelhebbers deed hij weten: Tusschen Namen en Givet staat het Fr. I en II L.K., misschien ook het X. Naar de Sambre zijn troepen in opmarsch (beiderzijds Charleroi), waarvan een tot twee L.Kn. beoosten deze plaats de rivier bijna bereikt hebben. Bewesten de lijn Charleroi-Fumay zijn ongeveer drie L.Kn. op marsch naar het Noorden; Philippeville en Avesnes hebben ze vermoedelijk nog niet bereikt. Gerekend moet worden met den opmarsch van Engelsche troepen van Boulogne naar Lille. Voor ons centrum schijnen, *tusschen Fumay en Mézières, in 't geheel geen of slechts zwakke krachten te staan.*

Een uiterst belangrijk bericht voorwaar: een „Cannäe” te bereiken, bood JOFFRE zijn tegenstander aan, de „Liebesdienst”, waarop SCHLIEFFEN zoo gehoopt had. En we zien in onze verbeelding MOLTKE onverwijd, met een deel der operatie-afdeeling, naar Malmédy vliegen, om de zoo belangrijke operatiën aan de Sambre met vaste hand te leiden; de legers stonden opgesteld als aangegeven met (20/VIII) schets No. 1.

Bevelen van „een Schlieffen” 20. VIII.

Mij komt het voor dat deze hadden kunnen zijn:

De operatiën van de eerstvolgende dagen hebben ten doel den naar en mogelijk *over* de Sambre oprukkenden tegenstander *in te sluiten* met het 1., 2. en 3. leger; het 1. met II C.K. door zijn linkervleugel te omvatten, het 3. met I C.K. — onder afsluiting van de Maasovergangen

¹⁾ De Duitschers stonden met 328 bataljons en 1766 vuurmonden tegenover de Franschen met 420 bataljons en 1648 vuurmonden.

bij en weerszijden Dinant — door bij Fumay over de Maas te gaan en de insluiting te voltooiën, het 2. door hem den opmarsch tusschen Namen en Maubeuge te beletten ten Z. der lijn Gembloux-Binche.

Het 4. en 5. leger, onder bevel van ..., beletten achter de Semois den opmarsch van den tegenstander naar de spoorlijn Luxemburg—Libramont en naar Fumay (ingraven). Het rechtervleugel-korps 4. (5.) leger wordt aan het 3. (4.) leger toegevoegd; achter den rechtervleugel 4. leger een L.K. ter mijner beschikking.

Eerst op mijn bevel mag de Sambre (de Semois) overschreden worden, tenzij de tegenstander wijkt.

Het 6. en 7. leger staken de vervolging in de lijn Metz—Lunéville—Verouse. Maatregelen worden getroffen om het 7. leger met het XXI L.K. onverwijld naar den rechtervleugel te vervoeren, terwijl overigens getracht moet worden den tegenstander aan zijn Vg-ft. te binden.

Aan het 1. leger wordt toegevoegd de vliegtuig-afdeeling van het 2. leger; aan het 3. leger het IV C.K., benevens de vliegtuig- en ponton-afdeeling van het 4. leger; de 7. en 8. C.D. (III C.K.) gaan over bij het 4. leger.

Berichten worden ingewacht omtrent het Engelsche leger. Namen wordt afgesloten door 2 afdeelingen 2. en 3. leger, op het N.O.-, O.- en Z. front; Bevelhebber

De operatiën 1., 2. en 3. leger worden door mij geleid van uit Malmédy.

De operatiën 21—25. VIII.

21 Aug. waren het Fr. 1. en 2. leger op den terugtocht, hardnekkig vervolgd, ook ingevolge een bevel van MOLTKE: „den Gegner von Epinal abzudrängen”, waarbij de rechtervleugel 6. leger, door de verbinding met Metz te verliezen, een oogenblik ernstig bedreigd werd.

MOLTKE was diep onder den indruk van het succes gekomen, wat eenigszins overdreven mag worden genoemd, omdat tegen 's vijands flanken geen actie gevoerd had kunnen worden en het nabij zijnde „Vg-ft.” de vervolging aldra tot staan bracht: 25 Aug., in de lijn Ch. Salins—Lunéville—Baccarat—Donon. En aan weerszijden Lunéville schreden de Vg-ft.-verdedigers alweer ten aanval, zoodat het bij een „ordinairen Sieg” gebleven was. Of MOLTKE de voor het vervoer naar het N. gereed staande treinen vergeten had?

Aan de Sambre was inmiddels ook een overwinning behaald, eveneens een „ordinaire”. 20 Aug. nog had MOLTKE den aanval op Namen bevolen en voorts doen weten: „den bevorstehenden Angriff gegen den westlich Namur befindlichen Feind in Übereinstimmung zu bringen mit dem Angriffe der 3. Armee gegen die Maaslinie Namur—Givet, musz den Vereinbarungen beider” Legerbevelhebbers „überlassen bleiben”.

23 Aug. wilde BÜLOW het 2. leger ten aanval doen schrijden; hij had het 1. leger (22 Aug.) bevolen: „sich, unter Sicherung gegen Antwerpen und Besetzung von Brüssel, dieser Bewegung anzuschlieszen um nötigenfalls unter Abschlieszung der N.O. und N. front von Maubeuge, westlich dieser Festung, zur Unterstützung der 2. Armee, eingreifen zu können”. Echter deed hij den linkervleugel van het 2. leger den 22. 's middags nog ten aanval oprukken, omdat hem bericht was dat daartegenover slechts zwakke krachten stonden; deze aanval had succes; de Sambre werd overschreden.

De aanval op *Namen* slaagde (23 Aug.) en, daar Lanrezae (Bevelhebber Fr. 5. leger) ook vernam dat de aanval van de Fransche legers aan de Semois was afgeslagen, besloot hij, 's avonds, tot den terugtocht, den 24., in den vroegen morgen; terecht m.i.

24 Aug. riep BÜLOW, ter ontlasting van het 2. leger, de hulp in van het 3., dat inmiddels bij Dinant over de Maas was gekomen en tot vervolging in Z.W. richting wilde overgaan. Hij verzocht HAUSEN in W. richting (Mettet) op te rukken; zijn linkervleugel rukte derwaarts ook op!

v. KLUCK had zich slechts noode gebukt onder BÜLOW's leiding; hij toch wenschte „freië Bewegung im Hinblick auf eine Aufgabe, die in erster Linie *strategisch* zu lösen blieb als Vorbedingung gedeihlicher taktischer Ergebnisse”. Terecht m.i., vermeende hij dat BÜLOW's bevelen aan het 1. leger „nicht ohne Erfolg auf der Kämpfe mit den Engländern geblieben” waren; *drie* toch der vier in voorste linie oprukkende L.Kn. 1. leger stieten op het Engelsche front, waarachter bovendien nog Maubeuge lag, zoodat er van omtrekking van 's vijands flank niets terecht kon komen, ook al niet, omdat het 1. leger „bedauerlicher Weise, nicht über einen groszen Kavalerie-Körper verfügte, bei den beschleunigten Operationen der schwenkenden 1. Armee eine empfindliche Fehlstelle”. Ook zijn „vliegdiens” was nog niet volmaakt. Tevergeefs verzocht hij BÜLOW in meer Z.W. richting te mogen oprukken; tevergeefs ook MOLTKE om zelfstandig te mogen opereeren; „eine nicht gefesselte 1. Armee wäre vermutlich in der Lage gewesen, die englische Armee von Westen her erdrückend zu umfassen ...”

Een derde „ordinäre” overwinning hadden de Duitschers te boeken aan de Semois.¹⁾ Ook op den Duitschen Kroonprins schijnt de overwinning van zijn Beierschen neef — in Lotharingen — diepen indruk te hebben gemaakt. Althans, het onbeduidend schijnende verzoek aan MOLTKE om zijn rechtervleugel iets naar voren te mogen brengen, in gunstiger positie, met het oog op een verwacht wordend oprukken van den tegenstander, deed hem de Korpscommandanten „met spoed” bijeenroepen, wat op méér gelek dan „nach vorwärts Raum zu gewin-

¹⁾ Hier stonden de Duitschers met 236 bataljons en 1320 vuurmonden tegenover de Franschen met 377 bataljons en 1540 vuurmonden.

nen". MOLTKE greep echter in, doch kreeg ten antwoord, dat het een „örtliche Verbesserung" betrof, die hij goedkeurde. Het 4. leger werd nu bericht, dat het rechtervleugelkorps naar Tintigny vooruitgeschoven zou worden, wat den commandant van het linkervleugelkorps 4. leger verontrustte, daar deze naar het Westen in opmarsch was en thans in Zuidelijke richting zou moeten afbuigen, wat het 4. leger, dat door de moeilijk begaanbare Ardennen reeds uit elkaar was geraakt, nog verder uiteenbracht; dit leger had toch ook verband te houden met het 3.

21 Aug. was het vuur op Longwy geopend; 22 Aug. schreed het 5. leger ten aanval; het centrum over Longuyon. Den 25. overschreed het, tusschen Montmédy en Etain, de Othain, doch werd tusschen Etain en Conflans zoodanig in de flank gevat van uit Verdun, dat haastig uit Diedenhofen en Metz ingegrepen moest worden. Dat het bevel luidde: „verband houden met Diedenhofen" was hem in de overwinningsroes blijkbaar ontgaan.

Op den rechtervleugel, waar de Franschen doorgedrongen waren tot ten N.W. Libramont, bij Neufchâteau en ten N.W. Etale, had het 4. leger hen kunnen terugdringen tot de lijn Semoismondig—Montmédy.

Beschouwingen.

Van een „Cannäe" aan de Sambre¹⁾, noch van een indrukken van 's vijands flank (over de beneden-Semois en van uit Metz) was sprake geweest, in de eerste plaats wel door de gebrekkige leiding(!) van MOLTKE en voorts door het meer tactische dan strategische inzicht van BÜLOW en van de beide Kroonprinsen. Van strategisch inzicht was alleen sprake geweest bij de leiders van het 1. en 3. leger; HAUSEN begreep het gewicht van den Maas-overgang bij Fumay, maar vond de kracht niet, tijdig tot de uitvoering over te gaan; hij had slechts 17 bataljons met 36 vuurmonden tegenover zich. Echter hadden de Duitschers bereikt dat hun moreel nog belangrijk gestegen en dat van hun tegenstanders — vooral Engelschen en Belgen — aanzienlijk gedaald was, terwijl het rijke Seine-bekken voor hen open lag, waarin JOFFRE genoodzaakt was (wilde hij den veldtocht niet nu reeds verloren geven) weerstand te bieden, wat het best kon geschieden tusschen de vestingen Verdun en Parijs, achter de Marne, waar zijn linkerflank moeilijk te omtrekken zou zijn, vooral als hij in Parijs tijdig sterke krachten kon brengen, wat voor de Duitschers aanleiding moest zijn den rechtervleugel zoo sterk mogelijk te maken, zoodat een beslissing met kans op succes dáár gezocht kon en moest worden. De linkervleugel moest en kon daarvoor aanzienlijk verzwakt worden.

¹⁾ Hier stonden de Duitschers met 358 bataljons en 2164 vuurmonden tegenover Franschen, Engelschen en Belgen in Namen, met 257 bataljons en 1120 vuurmonden.

Echter zag MOLTKE dit niet in; integendeel meende hij thans reeds eenige L.Kn. naar het Oosten te kunnen zenden. Ook BÜLOW — die zijn tegenstander „entscheidend geschlagen” meende — overschatte de door hem bereikte resultaten¹⁾: „Der siegreiche Ausgang der Schlacht ist für den ganzen Verlauf des Feldzuges von entscheidender Bedeutung gewesen” — wat juist zou zijn geweest als hij er een „Cannäe” van had gemaakt, een nog steeds bestaande mogelijkheid, als enkele dagen later blijken zou in Oost-Pruisen, onder zelfs veel moeilijker en ongunstiger omstandigheden dan aan de Sambre — „een SCHLIEFFEN” had daar toch (23 Aug.) de leiding in handen genomen.

Wat de bondgenooten aangaat, allereerst valt wel op het absolute gebrek aan samenwerking, niettegenstaande zij, sinds 1906, herhaaldelijk ijverig met elkaar overlegd hadden²⁾, de Belgische Koning voorts, terecht, onmiddellijk na de grensschending om ondersteuning gevraagd had en bovendien die grensschending voor geen hunner een verrassing kan zijn geweest. Voorts was een ernstige fout, dat de samenstellers van het Fr. operatieplan te veel troepen hadden vastgelegd in het van nature reeds zoo sterke Vg-ft. En JOFFRE's legers waren in vier vër uiteenlopende richtingen, zonder onderling verband en deels door voor operatiën minder geschikt terrein, ten aanval gezonden, waarbij geen der legers de taak kon vervullen, die het was opgedragen, waarna hij de Regeering deed weten: de troepen bleken niet de aanvalskracht te bezitten, waarop ik verwacht had te kunnen rekenen, weshalve wij tot de verdediging gedwongen zijn. Of hij zich zijn eigen „ernstiger” tekortkomingen bewust was?

III.

„Een Schlieffen” in O. Pruisen.

Tannenberg. 26—31. VIII.

14 Aug. trok de Bevelhebber in O. Pruisen het 8. leger samen aan de Angerapp³⁾; het XX L.K., met eenige grenstroepen, zou een verwacht wordenden opmarsch uit de richting Warschau ten Z.W. der meren vertragen. Het I L.K., dat bij Gumbinen stond en zich vër naar voren had begeven (Stalupönen), om den Legerbevelhebber tijd te verschaffen de overige troepen achter de Angerapp op te stellen, kwam 17 Aug. in aanraking met den veel sterkeren tegenstander (Russ. 1. leger), waarbij het wel is waar succes te boeken had, echter, op bevel, moest keert maken.

20 Aug. schreed het 8. leger bij en ten Z. Gumbinen ten aanval en

¹⁾ „Mein Bericht zur Marneschlacht”.

²⁾ Zie Generaal WILSON'S dagboek; HOSSE „Die englisch-belgischen Aufmarschpläne” en „Lord CARNOCK” bij H. NICOLSON, blz. 177.

³⁾ Zie schets No. 2.

had op beide vleugels eenig succes; het centrum echter moest wijken. En toen dan voorts berichten binnenkwamen, dat een Russisch leger (2.) ten Z.W. der meren oprukte (ook over Mlawa), waarvoor het XX L.K. het veld moest ruimen, waardoor dat leger de verbinding van het 8. leger met de Weichselovergangen ernstig zou kunnen bedreigen, besloot de Legerbevelhebber den strijd af te breken en ... achter den Weichsel terug te gaan (21 Aug.). Toen echter bleek dat RENNEKAMPF geen haast maakte met de achtervolging, zag PRITZWITZ van een teruggaan over den Weichsel af. MOLTKE met een en ander door hem in kennis gesteld, meende echter dat zijn vervanging noodig was en belastte HINDENBURG (LUDENDORFF Chef van den Staf) met het bevel (22 Aug.). 's Nachts stapte HINDENBURG te Hannover in den trein, waarmede LUDENDORFF uit Coblenz was gekomen; 23 Aug. namiddags waren zij in het Hoofdkwartier te Marienburg. RENNEKAMPF had toen de Angerapp nog niet overschreden en ook SASONOW tastte voorzichtig voorwaarts.

Het plan werd nu gevormd, tegenover SASONOW een dunne linie op te stellen, die wel buigen maar niet breken mocht (het versterkte XX L.K.), en naar de vleugels hiervan te doen oprukken: *per trein*, het I L.K. over Koningsbergen-Marienburg en de 3. R.D. van Angerburg over Allenstein; het XVII L.K. en I R.K. zouden bewesten de meren naar het Z. oprukken, met het doel den tegenstander te omvatten. Tegenover RENNEKAMPF werd in hoofdzaak de C.D. gelaten. En alléén de vestingen Koningsbergen en Lötzen behielden haar bezetting.

26 Aug. ontbrandde de strijd tusschen Hohenstein en Usdau, waar vier Russische L.Kn. oprukten; het VI L.K. had Bischofsburg bereikt. Hiertegenover stond het Duitsche I R.K.; het XVII L.K. bij en ten N. Bischofsstein. RENNEKAMPF's leger had de lijn Insterburg-Angerburg overschreden met sterke cavalerie aan de Alle-monding en aan de Omet, waartegenover de Duitsche C.D. bij Gerdauen.

27 Aug. had de Duitsche rechtervleugel (I L.K. ten Z. Tannenberg) succes te boeken, de Russen gaven Usdau prijs; de linkervleugel (3. R.D.) echter werd teruggedrukt. Het XVII L.K. drong het Russische VI L.K. naar Ortelsburg terug; het I R.K. wendde zich uit het Oosten tegen Allenstein, dat de Russen bezet hadden. HINDENBURG gaf nu bevelen voor de insluiting van den tegenstander: het I en XVII L.K. zouden oprukken in de richting Ortelsburg.

28 Aug. werd bij Hohenstein heftig gestreden; de Russen moesten wijken. 29 Aug. stonden de Duitsche troepen als aangegeven op de schets (29/VIII, bij de gesloten lijn) en binnen den bijna gesloten kring bevond zich de helft van het Russ. 2. leger (XIII, XV en $\frac{1}{2}$ XXIII L.K.).

Intusschen stond RENNEKAMPF's leger werkeloos: het XX L.K. en cavalerie aan de Deime, het III en IV L.K. op den linkeroever der beneden-Alle, het II L.K. aan weerszijden Bischofsstein, waarvóór sterke cavalerie. En hiertegenover een deel der Duitsche C.D.

30 Aug. gaven de Russen de poging op door den Duitschen ring heen te breken; SASONOW liet hierbij het leven; tevergeefs hadden het VI en I L.K., die op hun schreden teruggekeerd waren, getracht hun kameraden een doorgang te bezorgen.

31 Aug. begon de afmarsch van bijna 100.000 gevangenen naar Duitschland.¹⁾ Belangrijker was echter, dat Duitschland thans wist over „een SCHLIEFFEN” te beschikken — het geniale tweemanschap HINDENBURG—LUDENDORFF — die, indien de Keizer begrip had gehad van den toestand, 2 Sept. de leiding van den veldtocht in Frankrijk in handen had kunnen hebben.

Buitengewoon zwaar waren hun zenuwen op de proef gesteld: eerst, toen er beweging kwam in RENNENKAMPF's leger; den 27., toen het bericht binnenkwam dat de Russen bij Mühlen (tusschen Hohenberg en Tannenberg) waren doorgebroken; den 28., toen de 41. D. (XX L.K.) bij Woplitz (ten Z. Hohenstein) geslagen werd en het XVII L.K. door een misverstand van marschrichting veranderde, waardoor het van zijn doel afweek; den 30., toen de Russen tot ontzet oprukten.

Niets van dit alles echter had hen van hun plan kunnen afbrengen: de vernietiging van den tegenstander. En nog was de „Gefechtslärm” bij Tannenberg niet verstomd, toen reeds voorbereidingen werden getroffen om RENNENKAMPF's leger te vernietigen. Schitterend was ook het „kunnen” en „willen” van de troepen geweest, een eerste rangs-overwinning hadden zij bevochten, zooals er slechts zeer enkele in de krijgsgeschiedenis geboekt zijn. „Eine vollkommene Schlacht bei Cannäe ist in der Kriegsgeschichte nur selten zu finden. Denn zu ihr gehört auf der einen Seite ein HANNIBAL, auf der anderen ein VARRO”, schreef VON SCHLIEFFEN in zijn belangwekkende studie „Cannäe”. „Daher”, meent KUHLMANN²⁾ „habe es ausser Sedan eine vollkommene Vernichtungsschlacht nicht gegeben. Hier bei Tannenberg fand sich ein HANNIBAL und brachte ein neues Cannäe zuwege, vielleicht ein grösseres als bei Sedan”, waar de oude MOLTKE toch over een groote overmacht beschikte, terwijl in O. Pruisen ½ millioen Russen tegenover 200.000 Duitschers stonden. Echter wisten HINDENBURG—LUDENDORFF bij Tannenberg 165.000 man samen te brengen tegenover 200.000 Russen en deze „einzukreisen, zu vernichten oder gefangen zu nehmen”, terwijl meer dan 200.000 Russen onder RENNENKAMPF, slechts één dagmarsch van het slagveld verwijderd „sich durch einen Kavallerieschleier fesseln lieszen” en 90.000 Russen bij Warschau toekeken.

Men heeft beweerd, vervolgt VON KUHLMANN „die Operation HINDENBURGS sei vom Glück begünstigt worden. Das ist gewisz richtig. Aber nur der Kühne, der entschlossen eingreift, erfasst die flüchtige Gunst des Augenblicks; nur der wirkliche Feldherr vermag alle sich auftürmenden Bedenken zurück zu stellen; nur wer Groszes wagt, hat groszen Gewinn.”

¹⁾ Ook in den slag bij de Masurische meren (Febr. 1915) werd een Russisch leger (10.) vernietigd (110.000 gevangenen).

²⁾ „Der Weltkrieg 1914—18”.

IV.

Bevelen van „een Schlieffen” 25. VIII.

Vermeend wordt dat die hadden kunnen luiden¹⁾:

Daar het ons gelukt is de tegenstanders overal snel terug te werpen, een beslissend resultaat echter nog niet bereikt werd en verwacht mag worden dat nog krachtig weerstand zal worden geboden vermoedelijk tusschen de vestingen Verdun en Parijs, is een energieke vervolging geboden: door het 1. leger, I en II C.K. ten W., door het 2. ten O. der Oise, door het 3. leger en IV C.K. bewesten Reims, door het 4. over Reims en door het 5. met de hoofdmacht ten Westen der Argonnen.

De Maas-overgangen worden het 4. en 5. leger geopend resp. door het 3. en 4. leger; het L.K. bij Fumay (3. leger), onmiddellijk gevolgd door het rechtervleugelkorps 4. leger — dat bij het 3. leger wordt ingedeeld — gaat daarvoor bij Fumay over de Maas en marcheert Z.waarts; een en ander te regelen door den Bevelhebber 3. leger. Het 5. leger wacht achter de Loison—Orne het openen der Maasovergangen af en houdt verbinding met de bezetting van Metz.

De troepen in Lotharingen [waarvan 7. 8. C.D. — III C.K. — en het 7. leger met daaraan toe te voegen drie E.Dn. (E.K.) het 3. (4. 5.) leger over de Maas zullen volgen] beletten den tegenstander het onttrekken van troepen aan het Vg-ft. Nancy-Toul-Lunéville, waarna ze, op nader bevel, met het ten Z. der Argonnen op te stellen 7. leger, Verdun zullen nemen uit het Zuiden, waarvoor het bezit van den Maas-overgang bij St. Mihiel noodig is. Ze beletten voorts den tegenstander het overschrijden van de lijn Révigny-St. Mihiel-Metz.

Van uit de lijn Gisors-Verberie-Reims-St. Menehould-Fleury geschiedt de opmarsch naar en voorts de aanval over de Marne en over de Seine (ten W. Parijs) op mijn bevel.

Het 4. en 5. leger komen onder bevel van ..., het 6. en 7. leger blijven onder bevel van den Kr.pr. v. Beieren.

Ik verplaats mijn standplaats naar Fumay.

*De vervolging.**Bevelen van Joffre en Moltke tot 2. IX.*

25 Aug. had JOFFRE doen weten: „la manoeuvre offensive n'ayant pu être exécutée, les opérations ultérieures seront réglées de manière à reconstituer à notre gauche une masse” (4. en 5. leger, het Engelsche leger en een nieuw te vormen 6. leger), in staat andermaal ten aanval te schrijden; het 1., 2. en 3. leger zullen den verderen opmarsch van den tegenstander beletten.

¹⁾ De Dt. legers bevonden zich: 1. ten Z.W., 2. ten O. Maubeuge, 3. ten N.W. van en bij Fumay, 4. en 5. ten N.W. en Z.O. Montmédy, 6. ten N. en Z. Lunéville, 7. bij en ten O. Baccarat en ten O. St. Dié.

Overigens was er van een krachtige vervolging weinig sprake, alleen von KLUCK vervolgde hardnekkig, hopen de Engelsche en het Fr. 5. leger alsnog den pas te kunnen afsnijden. Wat het Engelsche leger betreft, had dit weinig kans van slagen, daar het nog sneller af-, dan het Duitsche leger opmarcheerde, zich in 't geheel niet bekommerend om het Fr. 5. leger, dat toch 27 Aug. de aanval op St. Quentin „à fond et sans s'inquiéter des Anglais” bevolen werd.

Inmiddels had MOLTKE de beide L.Kn., die Namen hadden genomen, en een C.D. uit Lotharingen naar het Oosten gezonden, ofschoon door niemand daarom was gevraagd, wat tengevolge had dat de drie legergroepen: 1. 2. 3. leger, 4. 5. leger en 6. 7. leger ongeveer even sterk waren; de bezettingen toch van Luik en Brussel met de belegeringstroepen van Antwerpen, Namen, Givet en Maubeuge hadden zes L.Kn. aan het 1., 2. en 3. leger onttrokken.

Logischer handelde dus JOFFRE, die, opgeschrikt door „das wandrende Gespenst der Umfassung” (H. STEGEMANN), zijn buitenvleugel versterkte uit het Vg-ft. (een L.K., vier R.Dn.) en met troepen uit Afrika; hij erkende dat het niet de overmacht was geweest „qui nous a écrasé.”

27 Aug. beval MOLTKE, die in de meening verkeerde door een „rücksichtslose Verfolgung die Ernte der bisherigen Siege einheimen zu können”: het 1. leger (II C.K.) marcheert op den rechter-Oiseoever naar de beneden-Seine; het 2. (I C.K.) op den linkeroever richting Parijs; het 3. richting Ch. Thierry; het 4. richting Reims-Epernay; het 5. richting Châlons-Vitry, tevens de flank dekkend van het 1., 2., 3. en 4. leger, totdat het 6. leger deze taak overneemt. Verdun wordt ingesloten. Het 6. leger rukt op in de richting Neufchâteau (Maas), het 7. verdedigt den Elzas¹⁾. Een snelle opmarsch is noodig, om den tegenstander niet tot rust te laten komen. Tegenstand is te verwachten achter de Marne, steunend op Parijs. Ernstige tegenstand aan de Aisne en Marne „könnte ein Eindrehen nach Süden erforderlich machen”.

Drie Eng. bataljons werden op de Belgische kust aan wal gezet, doch al spoedig weer aan boord genomen.

28 Aug. nam LANREZAC de noodige maatregelen voor den aanval — welke hij overigens, ten rechte m.i., JOFFRE ten sterkste ontraadde — die 29 Aug. eenig succes had, vanwege de verrassing hoofdzakelijk; v. BÜLOW had, frontaal, tegen aanzienlijke overmacht te strijden, terwijl zijn leger voor de helft ten O. Guise oprukte, de andere beiderzijds St. Quentin. Als aan de Sambre had hij de hulp ingeroepen van het 3. en 1. leger, waaraan het eerste echter niet kon voldoen, omdat het ook te hulp was geroepen door het 4. leger voor den Maas-overgang, waaraan het gevolg had gegeven, tegen de bevelen van MOLTKE in.

Inmiddels hadden Dt. troepen (28 Aug.) Péronne bereikt; de afdelingen van het Fr. 6. leger, die getracht hadden hun opmarsch te beletten, waren teruggeslagen en ... genoodzaakt de richting Parijs te

¹⁾ Het fort Manonvillers capituleerde.

nemen. „En somme”, schrijft GROUARD¹⁾, „à la suite de cette journée, toute la gauche des forces alliées se trouvait dans le plus complet désarroi, les Anglais n'étaient pas capables d'un nouvel effort ... En réalité — les mouvements de notre gauche avaient été dirigés d'une manière lamentable ...”.

30 Aug. zette LANREZAC den aanval voort, doch ontving in den loop van den morgen JOFFRE's bevel: „de battre en retraite pour raisons supérieures”. Het was dan ook hoog tijd; het Dt. 1. leger bereikte 's avonds de Avre, terwijl v. KLUCK MOLTKE deed weten, ofschoon de troepen zeer vermoeid waren, daar zij nog geen rustdag hadden gehad; dat hij de Oise (31. VIII) ten N. Compiègne zou overschrijden om het Fr. 5. leger den pas af te snijden, wat MOLTKE goedkeurde. Echter werd deze verandering van marschrichting waargenomen door een Fr. vlieger²⁾, waardoor LANREZAC, nog ten N. der Serre, gewezen werd op het dreigende gevaar van afgesneden te worden. v. BÜLOW volgde hem dien dag niet, ook al omdat hij meende bij la Fère—Laon op tegenstand te zullen stuiten. MOLTKE (die zich naar Luxemburg verplaatste) gaf den linkervleugel 2. leger Reims als marschrichting, en het 3. leger Châlons.

JOFFRE had een leger (9. FOCH) tusschen het 4. en 5. geformeerd — in hoofdzaak afdeelingen van het 4. leger — en gaf de Regeering den raad Parijs te verlaten; FRENCH berichtte naar Londen, dat hij over de Seine terugging, wat KITCHENER, uit Londen overkomend, hem belette; de Gouverneur van Parijs (GALLIÉNI) begon de vesting in staat van verdediging te brengen, vond echter weinig medewerking en uitte zijn verontwaardiging over „l'indécision du Gouvernement” en „l'absence d'idées nettes dans le haut commandement”.

31 Aug. gaf GIVET den weerstand op en kwam de hoofdmacht van het Dt. 5. leger over de Maas bij Dun en N.waarts.

1 Sept. beval JOFFRE (Instr. générale No. 4) den terugtocht der legers, indien noodig, tot achter de Seine-Aube-Ornain, om de omvatting te ontgaan door den Dt. rechtervleugel „insuffisamment arrêté” (aan de Somme) door het Eng. en het 6. leger. Van hier uit zou weer tot den aanval worden overgegaan, na versterkt te zijn met afdeelingen uit het Vg-ft.; de mobiele troepen te Parijs zouden er aan deelnemen. GALLIÉNI gaf het 6. leger bevel zich ten N. Parijs op te stellen; de ernstig gehavende 61 en 62. R.D. werden vestingbezetting. Twee C.Dn. werden naar den buitenvleugel vervoerd (C.K. Conneau).

MOLTKE was onbekend met den toestand op den rechtervleugel.

v. KLUCK was van meening, n.a.v. de meldingen van vliegers, dat het niet meer mogelijk zou zijn het Fr. 5. leger in te halen: „In der bisherigen Richtung weiter zu marschieren, schien untunlich, der rechte

¹⁾ „La conduite de la guerre”, blz. 63, 66.

²⁾ Studie van Generaal ARMENGAUD in de „Revue des forces aériennes”, September 1930.

Flügel werde von Paris her bedroht. Ein Halt schien geboten, um sich neu zu gruppieren. Mit einer Verteidigung und Vorstosz aus Paris musste gerechnet werden" — in verband waarmede MOLTKE „die Absicht gemeldet wurde, sich am 2. IX in Linie Verberie—La Ferté (Oureq) zu weiterer Verwendung bereit zu stellen". Echter, een bevel voor het Eng. leger werd buitgemaakt — het stond nog dicht vóór het 1. leger. „Allen Anstrengungen zum Trotz", werd nu de aanval bevolen: II, IV, III L.K. in front, IX L.K. omvattend, het IV R.K. om 10 v.m. te Creil.

2 Sept. waren de Engelschen verdwenen; het IX L.K. kreeg echter bericht dat Fr. afdeelingen bij Braine-Fismes (Vesle) teruggingen, waartegen onmiddellijk werd opgerukt, waarbij de medewerking van het III L.K. werd ingeroepen. v. KLUCK was „einverstanden".

De toestand op 2. IX.

Bevelen van Joffre en Moltke.

In den namiddag stonden de Dt. legers, uitgezonderd het 6. en 7., als aangegeven met 2/IX op Schets No. 1, en eveneens, met de legers der bondgenooten — het Fr. 1. en 2. leger uitgezonderd — als aangegeven in Schets No. 3.

Wat het moreel der Fr. troepen aangaat, bij de legers, die aan de Maas en in het Vg-ft., met succes, den opmarsch van den tegenstander hadden vertraagd en belet, was dit na de eerste nederlagen merkbaar verbeterd. Bij het 5. leger, „les III, I et X corps sont en ordre (relativement du moins) et leur attitude inspire confiance; celle du XVIII corps, moins satisfaisante, est cependant assez bonne; par contre, les divisions de réserve sont dans un état alarmant"¹⁾.

Van de bezetting van Parijs waren de twee R.Dn., die overhaast aan de Somme waren ingezet, „dans un tel désarroi, qu'il leur était impossible de faire un effort quelconque"²⁾. Bovendien, vervolgt GALLIÉNI, „le camp retranché" (Parijs) „n'est pas prêt" en „une armée active" is noodig om het te kunnen verdedigen.

Het Engelsche leger en zijn bevelhebbers waren zéér onder den indruk van de kennismaking met den tegenstander.

Het was onder deze omstandigheden dat JOFFRE deed weten (geheim) „... qu'il importait de soustraire les armées à la pression de l'ennemi", en terug te gaan tot de lijn Pont s. Y.-Nogent s. S.-Arcis s. A.-Brienne-Joinville (plaatsen, een dagmarsch Zuidelijker gelegen dan aangegeven in het vorige bevel); op den linkervleugel de cavalerie. Uit het Vg-ft. zouden versterkingen worden aangetrokken, waarna: „l'offensive sur tout le front" hervat zou worden, waaraan het Engelsche leger verzocht zou worden deel te nemen. En het 6. leger, bij Parijs, zou in

¹⁾ LANREZAC. Le plan de campagne français. (1929), blz. 245.

²⁾ GALLIÉNI. Mémoires.

de richting Meaux oprukken. Hieraan voegde hij nog toe: „Le salut du pays dépend du succès de cette offensive qui doit, en concordance avec la poussée des alliés russes, rompre les armées allemandes que nous avons déjà sérieusement entamées sur différents points. Chacun doit être prévenu de cette situation et tendre toutes ses énergies pour la victoire finale. Les précautions les plus minutieuses, comme les mesures les plus draconiennes seront prises pour que le mouvement s'effectue avec un ordre complet, pour éviter les fatigues inutiles.

Les fuyards, s'il s'en trouve, seront pourchassés et passés par les armes”.

Parijs werd onder zijn bevelen gesteld als linkersteunpunt der legers; de Regeering verliet de stad.

MOLTKE had de berichten van den rechtervleugel, die 31. VIII verzonden waren, eerst in den nacht 1/2. IX ontvangen; van de gebeurtenissen op dien vleugel kon hij zich „nur ein ungeföhres Bild machen”. Wat op deze dagen geschied was bij het 1., 2. en 3. leger, daarvan vernam hij „bis zum späten Abend nichts Bestimmtes”. Echter „fühlte er sich trotz mancher Zweifel, Sorgen und Enttäuschungen durchaus noch als Herr der Lage”. De Legerbevelhebbers deed hij weten: „Absicht ist die Franzosen in südöstlicher Richtung von Paris abzudrängen. 1. Armee *folgt* gestaffelt der 2. und übernimmt weiterhin den Flankenschutz des Heeres; 2. Armee südliches Marneufer gewinnen” — welk bevel v. KLUCK in den nacht 2/3. IX. ontving, toen zijn leger een dagmarsch vóór en ten Z.W. van het 2. leger stond en ... zeer nabij het Fr. 5. leger. Daar hij vermeende dit leger nog te kunnen schaden, had hij zijn linkervleugel bevolen dit alsnog te beproeven (3. IX); de andere zou dan tegenover Parijs stelling nemen. „Ein Übergang über die Marne sei nicht wahrscheinlich”.

Bevelen van „een Schlieffen” 2/IX.

Vermeend wordt dat die hadden kunnen luiden:

1. Waar verwacht kan worden dat de tegenstander achter de Marne, tusschen Verdun en Parijs, krachtig voorbereiden weerstand biedt, zal op nader bevel tot den aanval worden overgegaan.

2. Het doel is: de *insluiting* van de aan weerszijden Esternay-Sézanne opgestelde strijdkrachten door het 2., 3. en 4. leger, voorts het *nemen* van de vesting *Parijs* door het 1. leger en van de vesting *Verdun* door het 7. leger; ten slotte, het beletten dat versterkingen uit het Vg-ft. naar Parijs oprukken, dit aanvankelijk door de cavalerie.

3. Morgen wordt de opmarsch voortgezet: door het 1. leger tot Parijs; de vesting wordt naar het N. afgesloten met zoo gering mogelijke krachten, van de Seine (Massief de l'Hautie) tot de Marne (Claye); door het 2. en 3. leger tot de Marne, resp. aan weerszijden Ch. Thierry en Epernay; door het 4. leger tot de lijn Châlons-Révigny, de rechtervleugel bij Châlons; door het 5. leger naar de lijn Révigny—Maas.

Van het 4. (5.) leger gaat het rechtervl.-korps over naar het 3. (4.) leger.

4. Het 6. en 7. leger vangen morgen hun afmarsch naar het N. aan: de 7. C.D. naar het IV C.K., het E.K.¹⁾ (6. leger) naar Verdun om de vesting af te sluiten naar het W., N. en O.; het 6. leger over *St. Mihiel* (waar de rivierovergang wordt bevochten in samenwerking met het 5. leger) naar Révigny; de drie E.Dn. 7. leger beletten 's vijands opmarsch over de lijn *St. Mihiel-P. à Mousson*; het geheel onder bevel van den Kr.pr. v. Beieren.

5. Het II C.K., versterkt met de op wagens²⁾ te vervoeren 43. Inf. Brig., gaat bij Meulan (ten W. Parijs) over de Seine — waar een bruggehoofd wordt ingericht — en zoekt, over Rambouillet, verbinding met het I C.K. (Mélun).

6. Bij den aanval rukken het 2. 3. 4. leger (onder bevel van ...) met het centrum op naar Esternay-Sézanne, op den rechtervleugel beschermd door het I C.K., dat voorts naar Mélun oprukt, en op den linkervleugel door het IV C.K.³⁾.

7. Het 1. leger sluit Parijs naar het O. af in de lijn Lagny—Corbeil; een L.K. ter mijner beschikking.

8. Het 5. leger wordt onmiddellijk na vervanging door het 6. leger „algemeene reserve” ten N.W. Vitry.

9. Voor den aanval op *Parijs* wordt de zware artillerie van het 2., 3. en 4. leger⁴⁾ en die ter beschikking van het G.H.Kw.⁵⁾ ter beschikking gesteld van den Bevelh. 2. leger; voor den aanval op *Verdun* die van het 5. en 6. leger⁶⁾ van den Bevelh. 7. leger.

10. Ik verwacht spoedig bericht omtrent de opstelling van het Eng. leger.

11. Ik leid den aanval van uit Reims.

Overigens werd nog bevolen:

Om de door ons bezette havens, benoorden de Somme-monding, welke onze marine zoozeer noodig heeft, onder alle omstandigheden in handen te kunnen houden, worden in Abbeville, Amiens, Bray en Péronne Landstormafdeelingen in bezetting gelegd, die de rivierovergangen tusschen Abbeville en Péronne in staat van verdediging brengen tegen bedreiging uit het Zuiden; bij *Amiens* wordt een ruim offensief bruggehoofd ingericht.

Beschouwingen.

Met LANREZAC kan men het eens zijn, dat het onvoorzichtig was van JOFFRE, het 5. leger, ten Z. Guise, halt en keert te laten maken, voorts

¹⁾ Drie divisiën.

²⁾ Wat de capaciteit der herstellde spoorwegen betreft, zie Schets No. 8.

³⁾ Elk C.K. bestond uit 5 bataljons, 72 eskadrons, 36 vuurmonden en 3 pionierafdeelingen.

⁴⁾ 7 bataljons 21 cm, 2 batterijen 30 cm mortieren.

⁵⁾ 2 batterijen 30 cm en 2 van 42 cm mortieren.

⁶⁾ 7 bataljons 21 cm, 2 batterijen 30 cm en 1 van 42 cm mortieren.

den linkervleugel van richting te doen veranderen om over de Oise, in N.W. richting ten aanval te schrijden, vooral toen het Eng. leger daaraan geen deel nam, zelfs den terugtocht voortzette, het 6. leger nog niet gevormd en het C.K. Sordet uitgeput was, voorts het Dt. 1. leger, maar nog meer het 3. leger, in staat was den terugtocht van het Fr. 5. leger ernstig te bedreigen, wat JOFFRE's plannen den bodem kon inslaan. Een geluk was 't dus voor hem, dat het Dt. 3. leger naar de Maas was geroepen (zie op schets No. 1. aangegeven met 29/VIII).

Overigens was JOFFRE's besluit, een sterkeren linkervleugel te vormen, zeer juist; alléén, hij deed dit veel te ver naar het Noorden; bij Parijs had dit kunnen geschieden. En zijn nieuwe weerstandslijn had hij dan niet achter de Seine, maar tusschen Marne en Seine moeten inrichten, waar zijn beide vleugels waren aangeleund en zijn nieuwgevormde linkervleugel met kans op succes om MOLTKE's buitenvleugel kon heengrijpen.

MOLTKE had geluk, toen bleek dat de vestingen en forten in N. Frankrijk, Givet en Maubeuge uitgezonderd, niet verdedigd werden, zoodat daarvoor geen troepen behoefden achter te blijven, nu hij, onbegrijpelijk, twee L.Kn. van den rechtervleugel naar het Oosten had gezonden, ofschoon om die hulp niet gevraagd was, integendeel zelfs. Maar nog onbegrijpelijker is 't dat, toen hij 27. VIII vernam dat de toestand in O. Pruisen zich zeer verbeterde en veel deed verwachten, voorts 29. VIII JOFFRE het 5. leger ten aanval dreef op St. Quentin — wat er toch op wees dat de tegenstander niet zoo gehavend was als hij vermeende — hij toen de beide, naar het O. op weg zijnde L.Kn. niet deed terugkeeren en voorts, dat hij, den 2. Sept. onbekend zijnde met den toestand van den tot nabij de vesting Parijs en de Marne opgemarcheerden rechtervleugel, niet spoorlags daarheen snelde om zich ter plaatse op de hoogte te stellen en de vereischte bevelen te geven.

Dat het Dt. 3. leger op het hulpgeroep van links en rechts naar links afboog, in stede van Reims als marschrichting te nemen — wat het Fr. 5. leger fataal had kunnen worden — was niet juist; maar meer komt dit op rekening van v. MOLTKE dan op die van v. HAUSEN; alleen de eerste toch overzag het geheel en had dus krachtig moeten ingrijpen, wat ongetwijfeld van uit Fumay nadrukkelijker had kunnen geschieden dan van uit Coblenz.

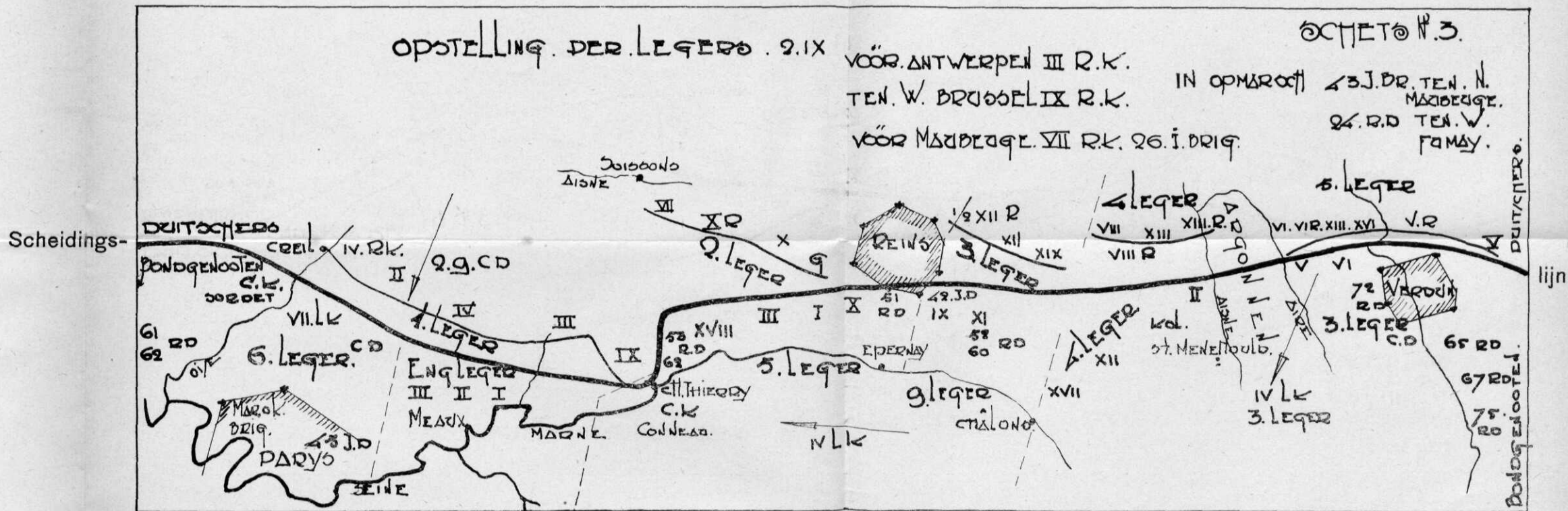
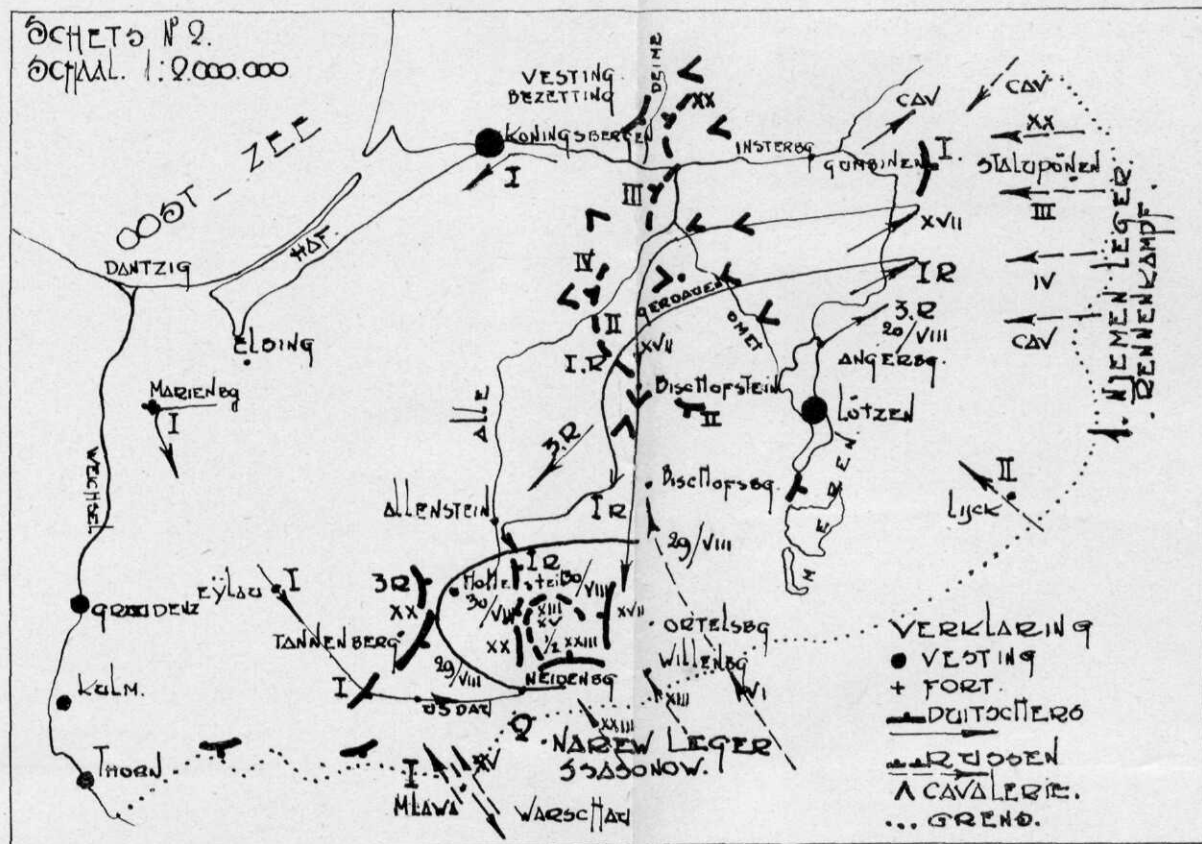
Bovendien zou de handeling van v. HAUSEN minder nadeeligen invloed gehad hebben, indien MOLTKE niet de beide L.Kn. naar Rusland had gezonden; deze waren toch van den rechtervl. 3. en linkervl. 2. leger genomen.

Of het v. KLUCK nog kon gelukken het Fr. 5. leger den pas af te snijden en strategisch de vruchten te plukken van v. BÜLOW's tactisch succes? M.i. zonder twijfel, indien de beide naar Rusland vervoerde L.Kn. hadden kunnen medewerken en voorts ook, als v. KLUCK zijn linkervleugel (C.K. en $1\frac{1}{2}$ L.K.) bij en ten N.W. Noyon, dáár onder eenhoofdige leiding, over de Oise had gezonden.

Waar nu voorts ook nog de maatregelen van den Engelschen Opperbevelhebber (FRENCH) te wenschen overlieten, is het wel merkwaardig, waar de drie vooraanstaande groote volken van Europa in het strijdperk stonden, wat toch voor geen van drieën een „verrassing” was geweest, geen hunner een „Opperbevelhebber” had, berekend voor de taak, die hem was opgedragen; JOFFRE was in deze spannende dagen ongetwijfeld de meest energieke.

Vermelding verdient nog dat de Dt. Cavalerie te kampen had met gebrek aan haver, tengevolge van de nog niet herstelde spoorwegverbindingen in het Etappengebied, waardoor ook het troepenvervoer van den linker- naar den rechtervleugel ernstige vertraging ondervond.

(Wordt vervolgd).

SCHEMETS N°. 1.
 SCHAAL
 1: 6.000.000.

VERKLARING

- DUITSCHE LEGERO.
- LEGERO DER BONDSGENOOTEN.
- VESTINGEN
- + FORTEN
- ▲ CAVALERIE
- OPMAKCH. DUITSCHELO
- OPMAKCH. BONDSGENOOTEN
- GRENO
- - - - - SPOORBAAN.

SAMENSTELLING DER LEGERS

BIJLAGE.

25 VIII

Duitsche	L.K.	R.K.	R.D.	E.D.	C.D.	L.K.	I.D.	R.D.	C.D.	A. Engelsche
1. II. III. IV. IX. L.K. % IV. R.K.	4	3/4				2	1/3			I. II. L.K. 1/3 I.D. twee C.D. 30/VIII. III. L.K.
2. VII. G. X. L.K. X. R.K.	3	1			3					B. Fransche 5. I. III. X. XVIII. L.K. 37. 38. I.D. 51. 53. 69. R.D. C.K. Sordet. 4. C.D.
3. XII. XIX. L.K. 1/2 XII. R.K.	2	1/4				2	1/3	2		
4. VI. VIII. XVIII. L.K. VIII. R.K. XVIII. R.K. I. C.K. (G. 5. C.D.)	3	2			2			3		
5. V. XIII. XVI. L.K. V. R.K. VI. R.K. IV. C.K. (3. 6. C.D.)	3	2			2			2		
6. I. II. III. Beir. L.K. XXI. L.K. I. Beir. R.K. 5. " R.D. zes E.D. (G. 4. 8. 10. 19. Beir.) III. C.K. (B. 7. 8. C.D.)	4	1	1	6	2			1		4. II. XI. XII. XVII. L.K. Koloniale L.K. 52. 60. R.D. 9. C.D.
7. XIV. XV. L.K. XIV. R.K.	2	1			3			5		3. IV. V. VI. (3 I.D.) L.K. 7. C.D. Armée de Lorraine. ¹⁾ 54. 55. 56. R.D. 65. 67. 73. 75. R.D. 2. IX. XV. XVI. XX. L.K. 59. 64. 68. 70. 74. R.D. 2. 10. C.D.
Voor Antwerpen III. en IX. R.K. " Namen " XI. L.K. G.R.K. " Givet " 1/2 XII. R.K. " Maubeuge " VII. R.K. In Brussel 1/4 IV R.K.	21	8 1/4	1	6	10			2		1. VIII. XIII. XIV. XXII. L.K. 44. I.D. 6. C.D. Armée d'Alsace. ¹⁾ VII. L.K. 57. 58. 63. 66. R.D. 8. C.D. Voorts bestonden nog de 45. en de Kol. I.D. en waren aan 18 L.K. een brigade van 4 ba- taljons toegevoegd. = 72 bats.
Voorts resp. 3, 2, 1, 1, 5, 1, 1 = 14 L.W. brigs. en 3 1/2 aan den boven- Rijn.	1	4 3/4			10					C. Belgische leger Vijf I.D. = 17 Brig. = 102 bataljons. een C.D.
8.*) I. XVII. XX. L.K. I. R.K. 3. R.D. een C.D. (I.)	3	1	1		1			8	1	1) De „Armée de Lorraine” en „d'Alsace” werden opgelost — deels in het 6. leger. *) Vier in de vestingen. o) 42. I.D. 9. leger (Foch. Eind Aug.) IX. XII. L.K., 42. I.D., 52. 60. R.D., 9. C.D.
*) 1/2 VII. R.K., 13. R.D., 26. I. Brig. *) Versterkt werd dit, einde Aug., met het XI. L.K., G.R.K. en 8. C.D.	3	1	1		1			21	6	23 14 1/3 21* 13 I.D.
	22	13	1	6	10			6	21	10
	1	4 3/4			10			8		1
	25	14	2	6	11			23	14 1/3 21* 13	13
	3	1	1		1			8 1/3		8 1/3
	3	1	1		1			9		9
	25	14	2	6	11			86		86
	85	13	5038	260						

Het Berliner Monatsheft geeft de sterkte der weermachten op als volgt:

	I.D.	C.D.	Veld- vuurmonden	Veld- zware vuurmonden
Duitschland	85 1/3	11	5358	168
Frankrijk	73	10	4108	360
Engeland	6	2	462	40/50
België	6	1	468	
Bondgenooten	85	13	5038	260

Samenstelling ⁵⁾ van een

	Infanterie-divisie						Reserve-divisie		Landweeer (Territoriale) Brigade		Cavalerie-divisie			
	Bij het L.K. nog aanwezig													
	bats.	mitr.	vuurm.	bats.	mitr.	vuurm.	bats.	mitr.	vuurm.	esk.	mitr.	vuurm.		
Duitschland	12	24	72 ⁽¹⁾	—	8	—	12	24	36	6	—	24	6	12
Frankrijk	12	24	36	2	4	30.32 ⁽²⁾	12	24	36	4	4	24	6	8
Engeland	12	24	76 ⁽³⁾	—	—	—	—	—	—	—	—	36	24	24
België	18	18	72	—	—	—	—	—	—	—	—	20	—	12
	24 ⁽⁴⁾	24	84	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

1) Hiervan 18 lichte Houws.
2) Bij het L.K. een regiment zware artillerie.
3) Hiervan vier 12.8 cm Kan. en 18 lichte Houws.
4) Twee divisien hadden 4 in stede van 3 gemengde brigs.
5) Ontleend aan 1. Band „Der Weltkrieg 1914—18.” Reichsarchiv.

VERKORTINGEN.

N.O.	= Noord-oost	L.K.	= Leger-	}	Korps
Z.W.	= Zuid-west	R.K.	= Reserve-		
Dt.	= Duitse	L.W.K.	= Landweer-		
Fr.	= Fransche	E.K.	= Ersatz-		
Vg-ft.	= Vesting-front	C.K.	= Cavalerie-	}	Divisie
G.H.Kw.	= Groote Hoofdkwartier	I.D.	= Infanterie-		
H.Kw.	= Leger-Hoofdkwartier	M.D.	= Marine-		
G.	= Garde	Brig.	= Brigade.		

SCHETSEN.

- No. 1. Het operatieterrein in het Westen.
- No. 2. Het operatieterrein in Oost-Pruisen.
- No. 3. Opstelling der Dt. legers 2. IX.
- No. 4. Opstelling der Dt. legers 9. IX. N.M.
- No. 5. het operatieterrein in Polen.
- No. 6. De operatiën bij Lodz.
- No. 7. Opstelling der Dt. legers bij de verdediging.
- No. 8. Het 9 Sept. herstellde spoorwegnet.

BIJLAGE.

Samenstelling der legers 25. VIII.

De Vesting Naarden in 1672.

DOOR

W. H. SCHUKKING,

Kapitein der Genie.

In dat jaar, waarin Nederland's vrije volksbestaan op het spel stond, heeft de vesting Naarden, in handen van den vijand (1), een belangrijke rol gespeeld en grooten invloed gehad op den loop der gebeurtenissen. Voortdurende bedreiging van de machtigste en rijkste koopstad der Republiek, heeft zij den leiders der verdediging niet alleen aangezet tot waakzaamheid en krachtige versterking van de eigen linie, doch ook geprikkeld tot pogingen om den zoo gevaarlijken post te hernemen. Eerst het volgende jaar — nadat inmiddels, zoowel te water als te land, de kansen waren verbeterd — slaagde de onderneming en spoedig daarna werden de toen maar zwakke wallen herschapen in den zwaren vestinggordel (2), die nog bestaat en door zijn kunstigen aanleg en grooten rijkdom aan natuurschoon bestemd is een cultuurhistorisch monument van groote beteekenis te vormen.

In het Koninklijk Huisarchief bevinden zich, met betrekking tot de bovenbedoelde pogingen tot herovering van Naarden, eenige bescheiden, welke — tot nog toe niet gepubliceerd — een nadere bespreking en publicatie wel waard moeten worden geacht (a).

Zij bevatten eensdeels, in den vorm van „consideratiën”, een algemeen aanvalsplan op de vesting en een plan voor een nachtelijke overrompeling, voorts een 3-tal rapporten van verkenners of kondschappers, waarbij bovendien 2 schetsen, één van de volledige vestingwerken en één van een gedeelte daarvan. Van die rapporten, van welke van 2 tevens afschriften, vermoedelijk uit denzelfden tijd en in het hoofdkwartier van den Nederlandschen bevelhebber, JOHAN MAURITS VAN NASSAU, te Muiden gemaakt, aanwezig zijn (de oorspronkelijke stukken zijn veelal met een slechte hand en klaarblijkelijk in haast geschreven), draagt er een het opschrift: „Den 1 October 1672. Uijt Naerden. Memorie voor sijne fürstel Genade Heer Prins Morits van Nassauw etc. etc.” en is aan het hoofd van een en ander vermeld: „Reep. 2 Octobr. 1672”. Op de overige stukken is noch de bestemming, noch een datum aangegeven; geen enkel stuk is onderteekend; op de schets der vesting prijkt echter de veelzeggende aanteekening: „Secrete Advisen van Narden”.

Het is duidelijk dat, zoowel de verkenningsrapporten als het — met behulp daarvan ontworpen — aanvalsplan, gediend hebben ter voor-

(1) Voor deze en volgende noten zie blz. 562 en 563.

(a) Door gunstige beschikking van H. M. de Koningin op zijn betreffend verzoek, was schrijver dezes in de gelegenheid voor zijn studie van de onderwerpelijke archiefstukken gebruik te maken.

bereiding van de aanslagen, in 1672 op de vesting Naarden gedaan. Van die aanslagen is er feitelijk slechts een als zoodanig in de geschiedenis bekend; het is die van 28 September, beschreven door de 1e Luitenants-Ingenieur JHR. J. W. VAN SJJPESTEYN en J. P. DE BORDES in hun voor de studie onzer geschiedenis nog steeds belangrijke werk: „De verdediging van Nederland in 1672 en 1673” ('s-Gravenhage 1850) op blz. 145/6 van het 2e deel. Wij laten, ter raadpleging of herinnering voor den lezer, die beschrijving met bijbehorende noten hieronder volgen.

Aanslag op Naarden.

Naarden was den 20en Junij door de fransche troepen bezet. Sedert was de bezetting aanmerkelijk versterkt, en bestond in het laatst van September uit 2 bataillons infanterie en 1 compagnie kavallerie, tezamen 1300 à 1400 man¹⁾.

Prins MAURITS VAN NASSAU te Muiden, over eene voldoende krijgsmagt kunnende beschikken, vatte in die dagen het voornemen op, eenen aanslag op die plaats te doen. In overleg met den prins van Oranje werd besloten den aanval op vijf verschillende punten den 28en September te ondernemen. Eene afdeeling, sterk 600 man, onder het bevel van den kolonel AQUILA, zou de vesting aan de westzijde over den zeedijk op het Molen-bolwerk aanvallen; eene tweede, sterk 1000 man, onder bevel van den jongen RIJNGRAAF, zou van de zeezijde op de Huissensche poort aanrukken; eene derde, sterk 800 man, behalve de kavallerie, onder bevel van den graaf WALRAD VAN NASSAU-SAARBRUGGE, zou de heide bij 's-Graveland bezetten, om te beletten dat de Franschen uit Utrecht zouden te hulp komen; eene vierde, onder de bevelen van ADAM VAN DER DUYN VAN 'S-GRAVEMOER en den kolonel VAN DAM, zou langs de trekvaart het bolwerk naast de Koepoort aantasten; en eene vijfde zou in sloepen over de Zuiderzee van die zijde naar de haven worden gebragt; terwijl nog verscheidene met geschut bewapende vlotschuiten, vaartuigen en uitleggers, onder het bevel van den kommandeur SWART, daartoe zouden medewerken²⁾.

Tot het doen van dezen aanval zónd de prins van Oranje twee regimenten infanterie naar Muiden en Weesp³⁾.

De groote stilte op zee was evenwel oorzaak dat de Rijngraaf, die den aanval het eerst zou ondernemen, niet aan wal kon komen; daardoor verliep de nacht, en de dag maakte het raadzaam van den aanslag af te zien.

Op den terugtogt werd nog een fransche troep, die van Utrecht naar Naarden ging, door de onzen verslagen, waarbij 60 paarden genomen, en vele krijgs-

1) Deze is de opgave, die gevonden wordt in eenen brief van LUXEMBURG van den 30en September aan LOUVOIS. SYLVIVS (blz. 438) begroot het aantal op 2000 man.

2) Den 27en September werden door de regering van Amsterdam 6 kapiteins met hun volk naar prins MAURITS gezonden, om onder den kommandeur SWART op de vlottende batterijen te dienen. Het verzoek daartoe had prins MAURITS den 26en September gedaan, omdat het regiment van Holstein, dat door den prins VAN ORANJE gezonden was, niet was aangekomen.

3) Brieven van prins MAURITS VAN NASSAU aan de regering van Amsterdam, 26 September 1672.

gevangenen gemaakt werden; terwijl ook te Maarsseveen aan een gedeelte Fransche de nederlaag werd toegebracht.

Bij het terugtrekken had men te 's-Graveland eenige troepen achtergelaten, die den 7en October door een honderdtal Franschen aangevallen en gevangen genomen werden; terwijl de 9en daaraanvolgende de post bij de Ankeveensche-sluis⁴), welke prins MAURITS had doen opwerpen, door den vijand werd aangetaast. Hij was bezet met het infanterie-regiment van Stocheim, waarover de luitenant Kolonel STOCHEIM, het bevel voerde. De vijand werd dapper afgeslagen, en genoodzaakt met een verlies van 50 man naar Utrecht terug te trekken, terwijl van de onzen slechts een kapitein gesneuveld was⁵).

Op deze onderneming kunnen dus de stukken uit het Huisarchief, die 1 en 2 October 1672 gedateerd zijn, geen betrekking hebben; zij moeten op een lateren aanslag duiden.

Verscheidene schrijvers, zooals VALKENIER ('t Verwerd Europa III, blz. 826), KNOOP (Krijgs- en geschiedk. geschriften II, blz. 254: De verdediging van Nederland in 1672 en 1673), en FABIUS (Het leven van Willem III, blz. 136/137), zijn van oordeel of nemen aan, dat deze 2e aanslag slechts een „lossen allarm” dan wel een bedreiging, of ten hoogste een schijnaanval is geweest. VAN SLJPESTEYN en DE BORDES echter toonen in hun reeds vermeld boek, Deel II, op blz. 146, noot (3) aan, dat Prins Willem III wel degelijk het voornemen heeft gehad een tweeden aanval op de vesting te doen. Dit wordt ook erkend door G. POLVLIET in zijn lezenswaardige brochure: AMSTERDAM in 1672 (Amsterdam 1903) (blz. 33 over 2e aanslag; zie voorts blz. 20 e.v., 32, 37, enz.).

Naar mijne meening wijzen evenzeer eenige van de in dit opstel bekend gemaakte „Secrete Advisen” in die richting; tot vrijwel volledige overtuiging, dat de stadhouder in begin October 1672, tegelijk met Woerden, ook Naarden aan de Franschen heeft willen ontrukken, komt men door het lezen van de in het *Amsterdamsche* Gemeente-Archief aanwezige: „Missiven en berichten van Verschillende Personen gedurende de Krijgsbedrijven in 1672—1674” (Arch.Burg. 28), waarop ik later terugkom (3).

Bespreken wij eerst de hierbij gepubliceerde stukken uit het Kon. Huisarchief.

Het niet-gedagteekende stuk 1: „Consideratiën op 't innemen van Naarden” maakt sterk den indruk, het plan voor den *eersten* aanslag (die 28 September plaats had) te hebben gevormd.

De in 5 van de 8 punten vervatte aanduidingen der aanvalscolonnes en de door deze te volgen routes komen immers vrijwel overeen met

4) Prins MAURITS schreef den 7en October aan de regering van Amsterdam, dat aangezien de Hinderdam, door het bezetten van de Uitermeersche Sluis aan die zijde verzekerd was, hij, om den toegang aan den heikant te verzekeren, twee bruggen niet ver van Ankeveen en van 's-Graveland had laten bezetten.

5) Omtrent deze krijgsverrigting schreef LUXEMBURG den 10en October aan Louvois (Campagne en Hollande, pag. 209).

hetgeen daaromtrent is vermeld in v. SIJPESTEYN en de BORDES' beschrijving van dien aanslag:

Met het „voetvolk" in punt 1 kan zijn bedoeld het infanterie-regiment van Kolonel LOUIS D'AQUILA (4);

met „Cavallerie en Canon" in punt 2 de Kompagniën (gardes) van ritmeester ADAM VAN DER DUYN, heer van 's-Gravemoer (5), en het regiment van den Kolonel FLORIS VAN DAM (6);

met „Cavallerie en voetvolk" in punt 3, o.m. de Cavalerie van den Luitenant-Generaal WALRAVEN graaf van Nassau-Saarbrugge (7);

met de „geresolveerde matrosen op vlott gaande schepen, op dewelke twee stukken van 12 pond schietende, staen" in punt 4, de bewapende vaartuigen onder den kommandeur SWART; en

met het regiment, dat bovendien „te waeter gebrocht" moest worden, in punt 6, de afdeeling onder bevel van den jongen Rijngraaf (CAREL FLORENTIJN, *rijngraaf van Salm* (8)), die geen succes had.

Genoemde 5 punten, alsook de 3 overige, houden verder nog vele belangrijke gegevens en bepalingen in.

Blijkens de punten 1 en 2 waren alle opmarschwegen, van Weesp uit, begaanbaar gemaakt en de doorgravingen, voor het stellen van de inundatiën daarin aangebracht, weder gedicht, terwijl het belangrijke kruispunt van weg en vaart aan de *Hakkelaarsbrug* (in het moderne verkeer ook thans niet onbekend!) voor den overgang van bereden troepen en artillerie zoodanig verbeterd was, dat in korten tijd aldaar 2 bruggen gereed konden zijn.

De aanwezigheid van de vijandelijke hoofdmacht te *Utrecht* werd niet uit het oog verloren: „het secours van Utrecht" moest worden belet, maar de samensteller der „consideratiën" ging nog iets verder, toen hij zelfs — zij het ook aan het slot van zijn aanvalsplan — de „occasie" voorzag om, „Utrecht selfs aen te tasten", hoewel overigens blijkt dat slechts een demonstratie tegen Utrecht in de bedoeling lag.

Dan geven de paragrafen 4, 5, 6 en 7 verscheidene bijzonderheden nopens de uitvoering van den eigenlijken aanval op de vesting, n.l.:

hoe de Koepoort moest worden vermeesterd, als „aangenomen werk", met reeds binnen de vesting klaarliggend gereedschap en met assistentie van de burgerij;

hoe de afsluitboom in de haven geforceerd moest worden, waarvoor zelfs 3 verschillende maatregelen worden aangegeven;

waar de vesting, „door faveur van heggen en tuijnen" gedekt kon worden genaderd en de aanvalstroepen ten deele achter een „Tabackshuijs, langh hondert tree" aan den grachtsoever gedekt konden worden opgesteld „totdat die attacque aengaet" en hoe het noodig werd geoordeeld, voor den gewelddadigen grachtsovergang o.m. te beschikken over een 30-tal biesbruggen en 150 handgranaten.

Eindelijk herinnert punt 1 ons aan de vóór *Muiden* op den zeedijk aangelegde *traversen* (9), die bij de verdediging meermalen een rol hebben gespeeld, terwijl van de vestingwerken van *Naarden* slechts „de

Koepoort dewelcke naer *Muiden* gaet" wordt vermeld.

Dergelijke gegevens en bepalingen vinden wij ook in de andere stukken terug.

Het volgende (bijlage 2) bevat eveneens beschouwingen, hoe de vesting kon worden genomen, maar uitsluitend voor wat de nachtelijke overrompeling betreft. Hierop wijst ook de lijst van te bezetten gebouwen, enz. aan het slot.

Nauwkeurig wordt omschreven, op welke wijze men aan den minst bewaakten kant te water, n.l. langs de *Karnemelksloot*, in de vestinggracht kon komen, hoe met 10 schouwen tevens de „gracht omtrent 65 à 70 treden wijd" overbrugd kon worden, terwijl het „waterpoortien" voor verderen toegang te water zoo noodig opengebroken en de aldaar staande schildwacht bekropen kon worden, doordat „men met een weijnich moeijten aen beide de kanten van het waeterpoortien kan oploopen".

Waarschijnlijk behoorde bij dit stuk de vluchtige schets, als bijlage 2a hierachter afgedrukt. Immers zijn daarop verschillende zaken genoteerd (of zelfs afgebeeld, zooals de schildwachten, afsluitboomen en een enkel kanon), welke ook in het stuk worden vermeld.

De beide thans te bespreken stukken zijn de reeds vermelde gedateerde rapporten, welke zich door hun inhoud doen kennen als afkomstig van verkenners of spionnen (bijlagen 3 en 4). Daar beide ongeveer tezelfdertijd moeten zijn opgesteld, bevatten zij uiteraard enkele vrijwel gelijkkluidende berichten, n.l.:

de sterkte der bezetting was ongeveer 1000 Franschen;
 geschut was er nagenoeg niet in de vesting;
 versterking van een en ander was spoedig te verwachten;
 de haveningang was op afdoende wijze versperd;
 de zeedijk en trekvaartkaden waren doorgegraven om den toegang van de zijde van *Muiden* te beletten.

Wij kunnen hieruit opmaken dat de Fransche commandant te Naarden niet op een spoedige herhaling van den aanval van 28 September rekende.

Uit stuk 3 vooral — dat overigens, evenals stuk 4, naast korte, belangrijke berichten ook minder belangrijke bevat, die juist zeer wijdloopig gesteld zijn (men leze b.v. de beschrijving van het gebrek aan kogels in stuk 3 en van de toepassing van teer in stuk 4, punt 2), blijkt, dat de gelegenheid voor een nieuwen aanslag zeer gunstig was. „De Burgers die verlangen dat het prinse volck daer voor magh comen" (stuk 3) en dergelijke mededeelingen doen wel zien, dat de bevolking naar verlossing haakte en geenszins op de hand van den vijand was — zooals trouwens reeds bij de bespreking van stuk 1 is gebleken.

De kondschapper (of spion), in stuk 3 aan het woord, schijnt ook zijn licht over den toestand elders bij den vijand te hebben opgestoken. Wij lezen hoeveel, of liever hoe weinig bezetting er te *Eemnes* en *Amersfoort* lag, doch tevens over de sterke macht te *Utrecht* en *Woer-*

den. Dan wordt terloops nog gezegd dat te Naarden gebrek is aan brandstof (men schreef al October).

En ten slotte komt nog de mededeeling over een schermutseling met den vijand op 30 September, welk bericht vrij goed aansluit bij hetgeen VAN SLJPESTEYN en DE BORDES schrijven over wat tijdens het terugtrekken na den mislukten aanslag van 28 September plaats had.

Wellicht is van denzelfden berichtgever ook de schets van de volledige vesting (stuk 6) afkomstig, al is het moeilijk, tusschen deze inderdaad door een in het schetsen geoefende hand op het papier gezette teekening (a) en het rapport verband aan te toonen. Het eenige, wat hierop wijst, is n.o.m. het bericht: „aengaende het sterckmaecken „van de wal dat doense meest noch naer de cant van Muijden van haar „Stadt, daer leggen sij booven in de wal pallisaden, maar aende Suijder- „sijde van de Stadt ist noch maer recht overeynds staende pallissaden „beset”. In de schets nu staat bij het naar *Muiden* gekeerde front (naast de Koepoort) bijgeschreven:

„pallesade tusschen wal” en nabij de Haven: „dit heeft stormpale”. Doch vrijwel alle verdere aanduiding van bijzondere verdedigingsmaatregelen ontbreekt.

Het als bijlage 5 opgenomen ongedateerde stuk bevat zoowel verkenningberichten als een vrij uitvoerig gestelde beschouwing over de goede gelegenheid om „op de Zuijt zij te stormen”; na een krachtige beschieting uit verschillende batterijen, waarvoor plaats en taak meer of minder duidelijk worden vermeld. Vooral het slot van het betreffend punt 2 is merkwaardig. Wel wordt hier een geheel andere aanvalsmethode verkondigd dan in stuk 2 (de stille, nachtelijke overrompeling), doch bij de verovering van Naarden in September 1673 heeft de Prins het niet zonder die batterijen kunnen stellen. Opmerkelijk is, dat de toen eveneens toegepaste naderingsloopgraven in geen enkel der hier besproken stukken als aanvalsmiddel worden genoemd!

Overeenkomst vertoont rapport 5 met stuk 3, waar het ook de Zuidzijde der vesting als het zwakste gedeelte verklaart: „di Zuijtzij noch „niet met stormpalsaden”; afwijking daarentegen in zooverre dat de bezetting als „ontrent 25 hond. soldaaten” wordt opgegeven (punt 1) en dat te *Amersfoort*, zoowel als te *Eemnes*: „veel fransen houden”. Hieruit kan wellicht de gevolgtrekking worden gemaakt dat rapport 5 dateert van een lateren datum in October, toen, na de gevechten bij *Woerden*, den 12den met het terugtrekken der onzen geëindigd, *Luxemburg* weder, zonder gevaar voor zijn hoofdmacht, versterkingen naar het Noordelijk deel der Waterlinie kon zenden.

Bij de vermelde stukken bevinden zich eindelijk nog enkele aantekeningen op kleine stukken papier, die wij volledigheidshalve, als bijlage 7, ook hierbij voegen. Zij bevatten o.m. als „memorie” een lijst

(a) Het front met de Huizerpoort en dat met het halfbastion zijn met behulp van een liniaal geteekend. Dit doet vermoeden, dat reeds vóór de verkenning de vesting-omtrek in teekening is gebracht.

van namen, enkele met adres, van personen, die ongetwijfeld met de hierbeschreven ondernemingen bemoeienis hebben gehad.

Immers wij herkennen onder de namen die, ook uit de Amsterdamse archieven en het werk van VAN SLJPESTEYN en DE BORDES bekend, van den Commandeur SWART en van de Amsterdamsche Kapiteins LAMBERT WITSEN, THOMAS PIJLL, CASPAR REFFELIJN en SIMON VAN DER STEL, die met hun compagnieën schutters of waardgelders tot 1674 toe aan „het gemeene landt” belangrijke diensten bewezen.

Omtrent de anderen kunnen wij geen verdere toelichting geven.

Wat is uit de hierboven besproken handschriften te leeren? In 3 punten willen wij dit samenvatten.

1°. Dat de voorbereiding van den aanval op een vesting, of in het algemeen op een door den vijand bezette stad, met groote zorg geschiedde:

verscheidene verkenners werden uitgezonden, die, ieder op zijn wijze en naar zijn inzicht, veelal schriftelijk, rapport uitbrachten en zelfs beschouwingen en adviezen leverden over de te treffen aanvalsmaatregelen. Haastig neergeschreven, werden die rapporten in het hoofdkwartier in beter leesbaar schrift overgenomen, doch overigens geschiedde alles in 't geheim. Wat de aanslagen op *Naarden* betreft, blijkt dit laatste o.a. uit de volgende aanhaling uit L. SYLVIVS: *Historien onses Tijds* blz. 438: 1672 Septemb. „*Aanslag op Naarden gemist*. Zijn „Furstelijke genade Prins MAURITS dagelijks meerder volk bij de hand „krijgende, poogde daar mede ten beste van 't gemeen, en ten proeve „van sijn beleijt en moed, eenig treffelijk stuk in het werk te stellen, „en was derhalven sijn Furstel gen. voornemen, om *Naarden* door een „aanslag onversiens te overvallen en te vermeesteren, niettegenstaande „daar over de 2000 mannen binnen lagen, vermits dagelijks door „getrouwe Burgers en Inwoonders van 't Platte Land, als mede door „de over-loopers, den toestand der Werken en diepte der Grachten der „selver Stad volmaakte kennisse bequam: van desen aanslag had nie- „mand bericht als sijn Hoogheijt den heer Prins van *Oranje*, sijn „Furstel.gen. Prins MAURITS, en eenige weijnige der Heeren Burger- „meesteren en Regeerders der Stad *Amsterdam*, en de Admiraliteijt „aldaar, ten welke eijnde sijn Furstel.gen. Prins MAURITS VAN NASSAU „verscheijde reysen over en weer na *Amsterdam* gedaan heeft”.

En in hun brieven aan de Regeering van Amsterdam laten JOHAN MAURITS, sijn opvolger te Muiden, en andere bevelhebbers zich als volgt over die inlichtingen en verkenningen uit:

(Brieven van JOHAN MAURITS VAN NASSAU).

(van 15 Juli):

„Volgens advijs, versterckt hem de vijant tot *Naarden*, van daegh „tot dagh, met intentie, om op *Muijbergh* een quartier te slaen, om „ons so veel naeder te wesen”, enz.

(van 27 Juli):

„Also de bekende Personen door de kennisse, dewelcke sie daegelijcks „becomen, vertrouwen, den tijt haest sall gebooren wesen, ijets goets, „in de bekende saecke, te verrichten”, enz.

(van 5 Augusti des morgens te een ure, op den Huijse van Muijden):

„in deze tijt daer kondschap op kondschap inkomt van aenstaenden „ende allen oogeblick te verwachtene attacques”.

(van 23 Aug.):

„Also gisteren, dese verleden nacht, ende nu wederom van dese mor- „gen, van alle kanten ge-adviseert worde, dat de vijant met volck, so te „voet, als te paert, bij haer hebbende vier stucken, op den wegh nae „den Hinderdam, op ons afcomen”, enz.

(van 27 Aug.):

„U WelEed.GrootAchtb^e Missive van den 26 deses, hebbe gisteren „door JAN RODENBURGH wel ontfangen, maer also dien geheelen dagh „aen gheene sijde van Muijder-bergh nae Naerden toe, d’avenues en „situatie hebbe wesen recognosceeren, ende laet wederom ’thujs „comende, hebbe denselven niet eerder beantwoorden konnen”; enz.

(van 10 Oct.):

„Vandaegh heeft een Switsers officier (van dewelcke nogh drie hon- „dert in Naerden leggen) mij in groote secretesse laeten weeten, dat, „ingevalle wij de voornoemde plaets à bon escience aentasten, sij haer „van eene poort souden soeken meester te maeken”, enz.

(van 28 Dec.):

„Vermits voor seecker bericht ben, dat den vijant dese toecomende „nacht vastgesteld heeft, om een general assault op den Hinderdam, „Weesp en Muijden te gelijk te doen”, enz.

(van 29 Dec.):

„So langh den vijant met eene considerabele macht, so te voet als „te paart tot Hilversheim bleef staen, moste ick aen mijne kondtschap- „pers gelooff geven, dat des vijants intentie was, d’eene of d’andere „van mijne posten, of wel alle tegelijck, so als de spraeck giengh, bij „desen vorst aentetasten”; enz.

(van 6 Febr. 1673):

„want tegenwoordigh (bij desen fellen vorst) die espions veel meerder „pretendeeren, voorgevende, dat den vijant naeder en meerder onder- „soeck doet, dan voor desen”, enz.

en:

„P.S.

„Van den vijant hebbe gheen naeder Kondtschap, als dat binnen „Naerden en Amersfoort gheen meerder volck gecomen is, staende „aldaer noch alles in vorigen staet”.

(brieven van OTTO, graaf VAN STIJRUM).

(van 19 April 1673):

„Nieuws passeert hier niets sonderlinex als alleen dat uijt Harder-

„wijk ses stukken canon, ende veertigh waegens met meel tot Naerden „sijn gecomen, oock is den Hartogh van Luxembourgh desen middagh „(gelijk passagiers berichten) bij den Commandant DU PAS ter Taefel „geweest, het guarnison ende fortificatie besichtig, ende tegens den „avond wederom naer Utrecht gekeert”, enz.

(brieven van 10 Mei 1673):

„Soo aenstonts become advis, dat den Vijand alrede geavanceert is „tot Overmeer,

„Het Corpus van den Vijand soude bestaen, volgens rapport, van de „guide, in omtrent vier duijsent man, en marcheert oock eenigh volck „over de heijde, sonder te weten of sich naer Naerden sullen wenden „ofte niet”.

„Soo aenstonts comt het eene advijs boven 't ander, en sulcx door „geloofwaardige persoonen, als dat den vijand met een tamelijk aantal „van militie ... tegenwoordigh staet tusschen Marsen en Breuckelen, „apparentelijk om Abcou ofte den Hinderdam in 't kort te attac- „queren, ... ”.

(brief van Capt. JOHAN THEODOR VAN FRIESEHELM, commanderende op het fort aen den Hinderdam, van 19 Juli 1673):

„3. Over het betaelen der twee ordinaris gidsen seggen haar Edel „mog. dat ick soude verschieten en bij acte op de secrete diensten, „ten laste van den Heer Ontfanger generaal PAUW soude restitutie „hebben. Maar het soude veel profijtelijker voor het Landt zijn als „Uw Edele groot Achtbaerheden de goetheit hadden mijn dese betalinge „te laeten hebben tot Amsterdam sijnde maar thien guldens te weeke „voor beijde gitsen dewelcke in acht weecken geen gelt gehadt hebben „alhoewel diergelijke Luijdens prompt betaelt hooren te werden”.

2°. Dat het den Prins en zijn ijverigen onderbevelhebber niet is meegeloopen bij hun pogingen om reeds in 1672 de vesting Naarden te heroveren; was de aanslag van 28 September mislukt door windstilte, de volgende, welke tegelijk met die op *Woerden*, dus 11 October, had moeten geschieden, werd „vruchteloos”, zooals JOHAN MAURITS op 13 October aan de Burgemeesteren en Regeerders van Amsterdam schrijft, „vermits twee daegen herwaerts seer grooten storm geweest is”.

Hadden de elementen meer medegewerkt, waarschijnlijk zou Naarden toen reeds zijn hernomen, daar immers de vestingwerken toenmaals geen krachtigen weerstand konden bieden en in begin October, zooals wij zagen, bezetting en bewapening tot een minimum geslonken waren. Nu bleef er voorloopig niet veel anders over dan, zooals JOHAN MAURITS deed en uit zijn briefwisseling met Amsterdam blijkt, de linie *Muiden—Weesp—Uitermeer—Hinderdam—Abcoude—Uithoorn* te versterken en nauwlettend tegen overvallen uit de richting van Naarden, 's-Graveland, Utrecht en Woerden te waken.

3°. Blijken uit de stukken eenige bijzonderheden omtrent de vestingwerken van Naarden in 1672 en wordt daaruit mede bevestigd hetgeen

reeds over die werken bekend was; van belang is in de eerste plaats wel de schets der vesting, als stuk 6 vermeld, en voorts rapport 5, voor zoover daarin namen van bolwerken, poorten, straten en gebouwen voorkomen. Om ons bestek niet te overschrijden, gaan wij hier echter niet verder op in.

Thans volgen hier nog eenige weinig bekende bijzonderheden uit de reeds eerder vermelde correspondentie van JOHAN MAURITS VAN NASSAU met de regeering van Amsterdam en wel die, welke rechtstreeks op den 2den aanslag op Naarden in 1672 betrekking hebben.

Op 4 October verzoekt JOHAN MAURITS aan Amsterdam het regiment van den Colonel JORMAN, sterk 14 compagnieën, dat de Prins van Oranje uit Groningen heeft laten komen, om te Muiden „guarnison te houden”, binnen Amsterdam logies te willen verschaffen, omdat „alreets „het regiment van de Colonel VAN DAM alhier binnen hebben, waardoor „alle huïsen, schuïren, en plaetsen, sodanigh ge-occupeert zijn, datter „niet eene halve compagnie meer kan ondergebracht worden”.

Het regiment infanterie VAN STOCKHEIM was op 7 October te 's-Graveland en te Ankeveen (zie v. SIJPESTEYN en DE BORDES II, blz. 79).

Een en ander wijst wel op belangrijke versterking van de Nederlandsche troepen tegenover Naarden in het begin van October.

Den 6den dier maand schrijft JOHAN MAURITS:

„So als te vijff uïren naemiddach van Loenersloot wederom terugh „gecomen ben, ontfiengh sijn Hoogheits resolutie op *de bekende saeck*, „so dat hooghnodig is, dat morgen den 7 deses eenige gedeputeerden „tijt derselver vergaderinge, om so een wichtige saeck wel t' over- „leggen herwaerts gelieffden te comen, met resolutie, hier eenen nacht „in mijn jacht, 't welcke net en bequaem is, te verblieven, also dit „werck insgelijcks met de Eed. mogende Heeren gecommiteerde Raeden „van d'Admiraliteit, onse Colonels, ende den Commandeur DE SWART „moet overleyt worden, hetwelcke tijt vereischt, en met der haest niet „wil gedaen wesen”.

Welke die „bekende saeck” was, is in margine met potlood (waarschijnlijk door HENRIK HOOFT of een der andere Amsterdamsche burgemeesters) toegelicht als volgt: „achter te willen voegen de entre- „prise op Naerden”.

v. SIJPESTEYN en DE BORDES maken van dit schrijven melding in de reeds aangehaalde noot (3) op blz. 146 van hun boek (IIe deel), en voegen daar nog bij dat NICOLAAS WITSEN de gedeputeerde was, die naar MAURITS vertrok, dat Amsterdam den Kapitein PIJL zond met zijne guides en 400 man, en de admiraliteit nog 800 man met kleine vaartuigen.

7 October vraagt JOHAN MAURITS voor vervoer van „voetvolck en „ammonitie van oorlogh” wegens den slechten toestand der Vechtdijken, dat „drij à vier Treckschuïten met den allereersten over Weesp naar „Muiden gesonden worden van diegeene, dewelcke op Utrecht plachten

„te vaeren, ende tegenwoordigh tot Amsterdam still leggen, niet twijff-
„felende, off het Landt deselve betaelen sall, gelijk andere in 's Landts
„dienst gepreste scheepen” en denzelfden dag nog worden er door de
Magistraat vier „bestelt”.

Ten slotte nemen wij volledig over den brief, 10 October des mid-
dernachts van Uitermeer per ijlbode verzonden en die vermoedelijk aan
de genoemde schrijvers is ontgaan, daar hij in den bundel correspon-
dentie, welke stuksgewijs is genummerd en ingenaaid, zich abusievelijk
bevindt tusschen missiven van 26 en 30 October.

Een gedeelte ervan hebben wij reeds eerder afgeschreven, n.l. de
vertrouwelijke aanbieding van den Zwitserschen officier uit Naarden.

Edele Grootaghtbaere Heeren.

Wat tot dienst van 't Landt aen haer Eed.Mo.de Heeren gedeputeer-
dens ter admiraliteyt ben versoekende, gaet, om de kortheijt des tijts
onder caciet volant hier neevens. U Ed. Grootaghtbaerheeden dienstelij-
k versoeckende, dit Werck door haer wel vermoogende te secunderen,
en dit cito bevorderen helpen, opdat wij sonder fout op den bestemden
tijt en plaets weesen moghten. Vandaegh heeft een Switsers officier
(van dewelcke noch drie hondert in Naerden leggen) mij in groote
secretesse laeten weeten, dat, ingevalle wij de voornoemde plaets à bon
escience aentasten, sij haer van eene poort souden soeken meester te
maeken. Wie weet wat avantagie ons Godt Almaghtigh in sulck een
alarm soude willen geeven.

Derhalven *eenige militie op de scheepen* bij den Commandeur SWART
te houden, niet ondienstigh (mijnes oordeels) soude sijn. Ende dat
Capiteyn PLIJL belast wierde alle de guides, die hij weet waer dat binnen
Amsterdam wonen, meede bij hem te neemen.

Ick stae hier met mijn volck gereet of den vijandt op d'een of
d'andere plaets ons aentasten wilde. U Ed. Grootaghtbaerheeden gelie-
ven mij haer resolutie door een expresse, mergen bij tijts tot Muijden
te laeten toekoomen.

U Ed. Grootaghtbaerheeden hiermeede in godes protextie beveelende.

Actum. Aen de Uytermeeſe
sluijs. Den tienden Octobris
des naghts omtrent twaelf
uijren.

UEd. Grootaghtbaerheeden
dienstwillige gehorsame
dienar
J. MAURICE P. DE NASSAU.

NOTEN.

1. Voor de bemachtiging van Naarden door de Fransche ruitery op 20 Juni,
zie v. SLPPESTEYN EN DE BORDES II, blz. 136, noot ¹). De datum van 26 Juni,
waarop, volgens GEBHARD in zijn „Amsterdamsche aantekeningen uit 1672”
(Bijdr. Vad. Gesch. en Oudheidk., 10e deel, 1880) blz. 146, te Amsterdam
het bericht kwam, dat „dien ochtend vroeg ook Naarden door de Franschen
was ingenomen” zal moeten worden beschouwd als die, waarop de bezetting
op sterkte werd gebracht. Ook VAN DOMSELAER (Het ontroerde Nederlandt I,
blz. 344) geeft voor de inname een lateren datum dan 20, n.l. 27 Juni.

2. Voor de bouwgeschiedenis van de nieuwe versterkingen van Naarden, zie A. N. J. FABIUS: De wallen van Naarden. Eene bijdrage tot de geschiedenis van den vestingbouw in Nederland (*Mil. Spectator* 1887), blz. 397 e.v.

3. Uit GEBHARD's overigens voor de geschiedenis van het jaar 1672 zeer belangrijke „Amsterdamsche Aanteekeningen” (zie noot ¹) kan helaas voor ons onderwerp niet worden geput, aangezien daarin juist de maanden September en October niet worden behandeld (zie Bijdr. 10e deel, blz. 142).

4. Zie v. SIJPESTEYN en DE BORDES I, blz. 92 en II, blz. 77 en 218.

5. Alsvoren I, blz. 31 en 90 en II, blz. 218.

6. Alsvoren II, blz. 79 en 217.

7. Alsvoren I, blz. 91 en II, blz. 122.

8. Alsvoren I, blz. 34.

9. Zie voor deze „traversen” en andere verdedigingswerken bij Muiden, door JOHAN MAURITS gemaakt, v. SIJPESTEYN en DE BORDES II, blz. 76/77 en 153 (brief aan de regering van Amsterdam van 20 October 1672).

NASCHRIFT.

Ter raadpleging bij de onderwerpelijke studie verzuimden wij nog te vermelden het belangrijke werk van J. BOSSCHA: *Neerlands heldendaden te land*.

In de herziene uitgave (van 1872), 2e deel, wordt op blz. 89—93, mede op grond van het in 1861 verschenen 5e deel der 2e série van de *Archives de la maison d'Orange-Nassau* (uitgegeven door Mr. G. GROEN VAN PRINSTERER) en onder aanhaling van verschillende brieven daaruit, tusschen JOHAN MAURITS VAN NASSAU en den Prins van Oranje in Augustus, September en October 1672 gewisseld, een helder licht geworpen op den loop der krijgsgeschiedenissen in die maanden, waarvan *Naarden* een der objecten vormde.

Wij hebben ons overtuigd dat eenige van de bedoelde brieven, uit de maand October, mededeelingen bevatten, gegrond op de in dit artikel gepubliceerde verkenningssrapporten.

Overigens schijnt ook BOSSCHA den „2den aanval op Naarden”, evenals dien op Vreeswijk (welken hij nochtans een „aanval” noemt), maar als een alarm-poging of een demonstratie te beschouwen, bedoeld om den vijand bezig te houden en zodoende „tijd te winnen, noodig om Woerden te bemachtigen en „over smalle wegen en kaden tusschen de inundatiën voorwaarts te rukken”. Hij grondt deze meening op den brief, 10 October door den Prins aan JOHAN MAURITS geschreven, waarbij de Prins den raad geeft, door een kanonnade uit eenige vaartuigen het garnizoen van Naarden in alarm te brengen, aangezien LUXEMBOURG aan JOHAN MAURITS belette, Naarden aan te tasten en hem lastig viel.

JOHAN MAURITS' brieven van 10 October per ijlbode van de Uitermeerseluys verzonden en van 13 October, beide aan de regering van *Amsterdam* gericht, blijven nochtans, naar onze meening, het bewijs leveren dat de oude krijgsman niet voornemens is geweest, het bij een enkele beschieting te laten.

Consideratiën

Op 't innemen van Naerden.

1. So sijn daertoe alle d'avenues van wesep daernae toe alreets geprepareert, te weeten langs den Zeedijck door onse traversen, met voetvolck te marcheeren;

2. Sijn alle de Coupures langs de vaert nae Naerden, wederom geslicht en gelijk gemaakt, so dat met Cavallerie en Canon marcheeren kan, over de Hackelaers brugge, dewelcke in een tijt van minder als een half uijr kan gelegt worden, daerenboven noch een brugghe op ponten, so dat effectivelijk aen die plaets voorn. twee bruggen gereet sijn.

3. Onse Cavallerie en voetvolck wat tot wesep willen komen, om dit werck te faciliteeren kunnen over een scheepsbrugge, dewelcke sal laeten prepareeren, aen d'uijtermeerse sluijs overgaen, ende so recht langs Graeveland op Naerden marcheeren, om het secours van Utrecht te beletten;

4. De principaelde attacque moet geschieden te waeter, door geresolveerde matrosen op vlott gaende schepen, op dewelcke twee stukken van 12. pond schietende, staen, om binnen de stad te cannonneeren, ende aen landt comende, sich van de Koe-poort dewelcke naer Muijden gaet, te vermeesteren, hetwelcke verscheide personen, om int werck te verrichten, angenomen hebben, ende dat met groote Haemers en bijlen, daertoe binnen Naerden gereet leggende, ins gelijcks bij attacque de burgers, dewelcke haer geweer afgenomen is, vorcken of gaffels ende bijlen om d'onse t'assisteeren, gereet hebben.

5. Het incomen van de scheepen in Naerden, kan niet belet worden, als door een boom met ijssere pinnen, dewelcke aldaer tegenwoordigh legt, maer daertoe sijn persoonen gereet, die aengenomen hebben, dese voern.boom te doen neersincken doordien selfs daerop staen willen, of door een ander gewicht, so sie met kettingen aen maelkanderen gemaakt, daarop hangen sullen, ofte met een ijssere koevoet de kram, daer de ketting aen den boom vast is, uijttebreecken.

6. Daerenboven moet een regiment te waeter gebrocht worden, om aen Oudt-Muijden te landen van waer af sie door faveur van heggen en tuijnen bedeckt op des scants graft aen die sijde komen kunnen.

7. Op de kant van de graft staet een Tabackshuijs, langh hondert tree, alwaer veel volcks, tot dat die attacque aengaet, bedeckt staen kan, maer dese moeten nootsaeckelijck een dartigh bijssbruggen en petarden, met petardiens en hondert en vijftigh handgranaten hebben, om over de graft te passeeren, want des vijants macht meest nae de Muijder sijde, ende nae der Have sich wenden sall.

8. Om dit bovenverhaelde werck te faciliteeren moet nootsaeckelijck de mijne gemaect worden, of men Utrecht attacqueeren wilde tot welcken einde alle d'avenues tot Utrecht toe, behoorden geprepareert, en wat opgegraven is, van nu af geslicht te worden. t' welcke oock niet ondienstelijck, als daer occasie presenteert, Utrecht selfs aen te tasten.

N.B. in den
Hage daerna
te vernemen.

BIJLAGE 2.

Om de Stadt van Naerden met succes te attacqueren, moet geconsidereert worden, dat aen de Haven een attacque verwacht werdende de meeste wacht wordt gehouden: oock werden in alle Bolwercken omtrent 40 man tot een corps de guarde gestelt, derhalven soude men met de meeste faciliteit en minste ongemack en pericul connen avanceeren met turffschouwen door de Carmelicks sloot tot in de Stadtsgraft hetwelck bequaemelijk kan geschieden sonder gerucht als men sorg draegt dat men met geen stoeken nochte boomen in het water en polst, ende dat de soldaten plat op den buijck in de voornoemde schouwen nederleggen, de welke tien in het getal zijnde voor een brug over de stadts graft konnen gebruikt werden: laetende voorts een soldaet die wel kan swemmen met een lijn recht voor het sluijsien ovte waterpoortien over gaen om de schouwen naer hem te trecken, ende alsdan eenige losse palisaden nijt te haelen: den voorsz: soldaet moet mede met een koevoet gewapent sijn om de deuren van het voorsz. waterpoortien ist noot open te breecken, en also is het doelijk in de stadt te koomen:

soude aen de andere zijde wel konnen helpen dat de schiltwacht aen het voorsz. waterpoortien staende konde bekroopen werden, het welke door het toestoppen van de gaeten in het schilderhuijsien aen de wintzijde gans niet onmogelijk en schijnt.

Dient evenwel tot onderrichtinge dat men met een weijnich moeijten aen beide de kanten van het waeterpoortien kan oploopen: ende dat de graft omtrent 65 à 70 treden wijt is, de schouwen zijn daerom te beter datse geen schadue in het water en geven en sacht drijven.

 Consideratiën.

1. Moet de hooftpoort geattacqueert en beset werden zijnde op de marcet, aen weersijden.
2. het Huijs van Gouverneur logerende tot HENDR. SCHUIJT.
3. de Haven.
4. de Sluijs.
5. de Turffpoort.
6. de Huijserpoort.
7. de Cruijsstraat bij het vergulde hart.
8. Voorts alle hoecken van straeten.

De bequaemsten tijt van attacque is naest middernacht.

Den 1 October 1672.

Uijt Naerden.

Memorie voor sijne fürstl. Genade Heer Prins MORITS VAN NASSAUW etc. etc.

Eerstelijck soo sijnder noch ontrent duijsent fransen tegenwoordigh inde voorn. Stadt, alle voetvolck, de laetste Ruijterij isser op dito uijtgetrocken op Uijtregt met haere packagie op omtrent 15 à 16 Ruijters die daer noch in sijn, soo datter noch noijt minder Volek inde Statt is geweest; daer sijn tot dato deeses geen stucken off enich ander geweer ingekomen, daer sijn niet meer als de drie voorgaende stucken voorhanden, daer sijn oock niet meer musket koegels inde Stadt als twee elijne tonneties de groote van acht à tien mengelen (?), so dat de soldaten al hebben loopen breecken hier en daer door de Stadt aen de glaesen, om out loot daer koegels van te gieten te bekomen; so datter geseijt wort van de Burgers, dat het Volek die daer in sijn elek drie à 4 mael gelost hebbende, dat daer geen koegels meer in voorraet souden weesen, het geweer van de burgers en boeren deelt den Commandant bij de fransen omme, om dat de koegels op haer Roers niet passen;

In de haeven hebben sij een vloot doen sincken van ontrent 3½ voet hooch, Aengaende de Seedijck hebben sij doorgestoocken alsmede de vaertdijck, aengaende het sterc maecken van de wal dat doense meest noch naer de cant van Muijden, van haer Stadt, daer leggen sij booven in de wal pallisaden, maer aende Suijdersijde van de Stadt ist noch maer recht overeynds staende palissaden beset, sij houden 's nachts goede wacht, De Burgers die verlangen dat het prinse volck daer voor magh comen, want het daer nu op sijn swackste is van volck, het seggen is datter noch een partij volck soude in coomen.

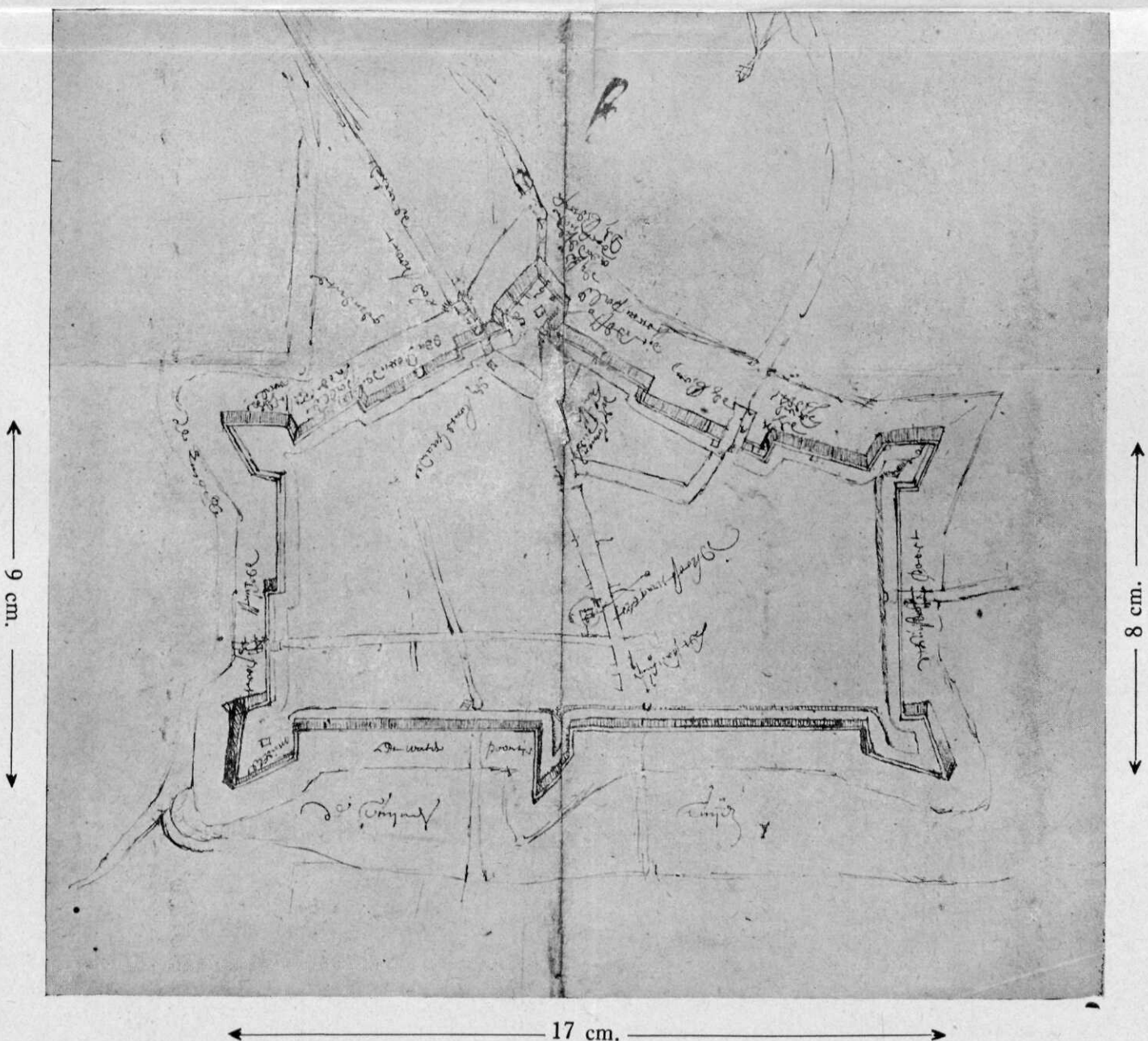
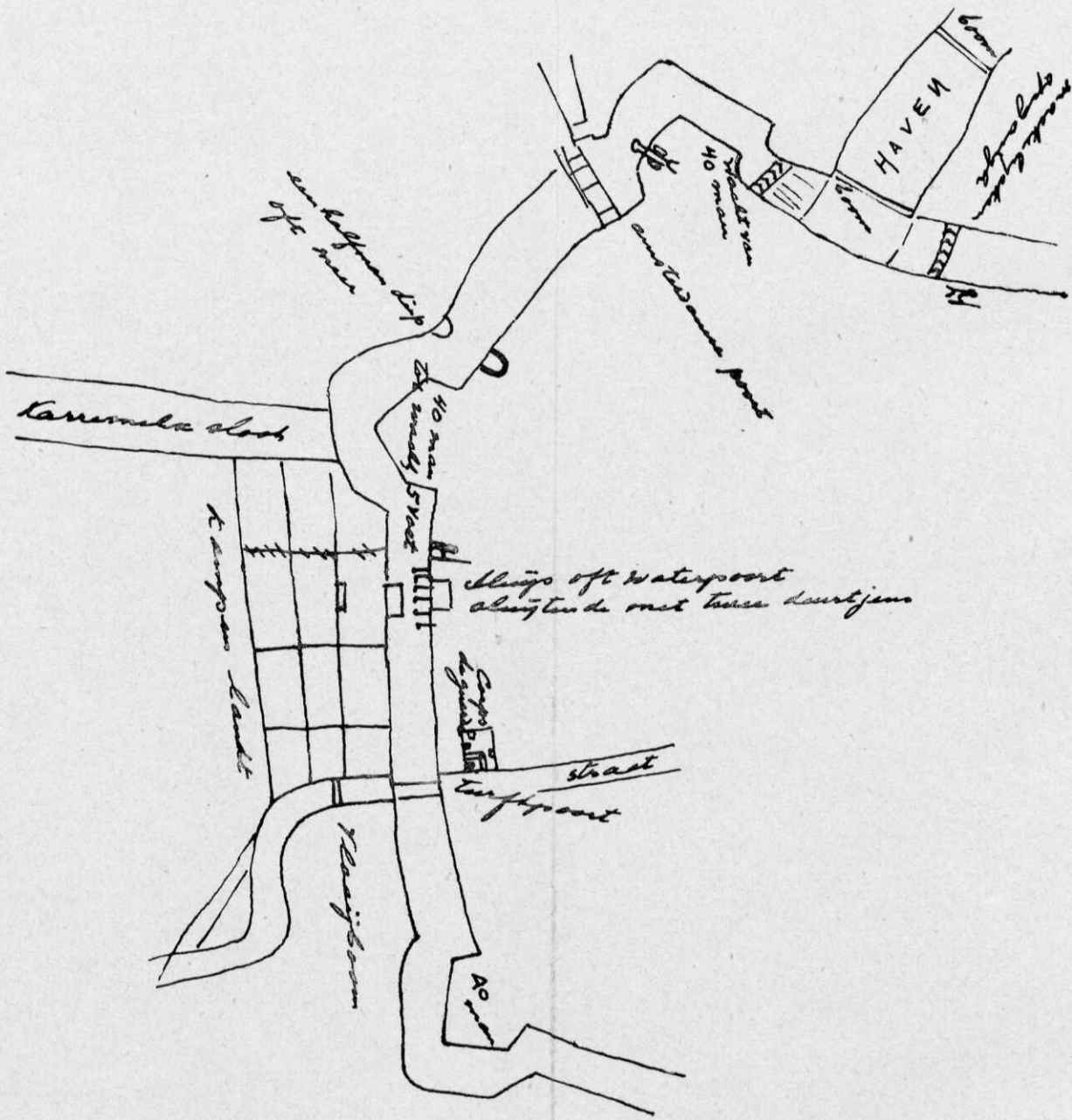
Tot ijmenes is een dorp daer leggen niet meer als 15 à 20 man frans volck in.

Tot Amersfort seijt men, dat niet meer als 150 man frans Volek in sijn.

Tot Uijtrecht seght men van omtrent tien duijsent met die tot Woerden sijn.

Tot Naerden is groot gebreck van hout en turff.

Op Schravelandf quamen op gisteren een partij fransen tot heel voorbij het Eijnt van Anckeveen, ons volck heeft haer tot Schravelant toe gedreven, daer hadden sij op den dijck een walletie opgeworpen, maer hebbent weederom verlaeten.

Reep. 2 Octobr 1672.

1. 180 Switsers, die niet veel van de fransen houden, seggen oock dat zij bedrogen zijn, mejnden dat zij ten dienste van sijn hochheijt den Prinse van Oranjen souden hebben geweest, zijn nu ontrent int getall sterk 12 à 13 hondert.

2. Hebben oock 10 à 12 tonnen met teer meenende dat zij die mochten gebruijken alser gestormt mochte werden, het sij op d'wall met tackebossen geteert en in brant gestoocken, en soo over de borstweringe geworpen, off commende in de poorten of wegen geset, alles tot verhinderinge om daer niet connen in coomen, maer dan steenen opgebroecken en het sant daer in geworpen.

3. De Batterijen op de wallen worden cito gereed gemaect, men segt dat het geschut comt.

4. Zijn oock met die van Uijtrecht gesproocken, als sij in allarm sijn, dan een brandende baaek de tooren uijt te steecken, en dan sullen zij meerder volek sturen tot assistentie, daer voor op de hoede te weesen.

5. Graaven noch dagelijcx de Vaert en de Zeedijcken om de pass te verhinderen, maer zijn wel haest toe te dempen met 50 à 60 man want de matteeri blijft daer noch bij.

6. Voor de bujten boomen een vlot vol steenen gesoneken, en de andere boomen met ketens besorght.

1. Ontrent 8 à 9000 pont cruijt en weijning = coghels en ontrent 25 hond. soldaaten.

2. di Zuijt zij noch niet met storm palsaden di bolwrecken en diek van borstw. en elck een geschut soo bij swijgh uijter als bij wiegetooren en was goede geleg: op de Zuijt zij te stormen, maer most een baterij stellen aen de west Zij ontrent de Colfbaen, die recht con schieten de ZuijtZijdt.wal langes en een aen de ost zij die mosten soo hogh mede weesen dat zij boven de wallen conde over schieten, en dan tot malcand: aen schieten de wal langes en oock binnen beneden de wal soo dat daer niet een mens zoude connen deuren en dan voort daer op aengevallen en de baterij aen de oostzij soo breet dat zij con schieten de voorstraat recht op, en tot de turfpoort toe, en dan van de wester baterij mede op de sel.poort aen soo de een van buijten op de poort en de ander over de stadt van binnen en dan noch een geset achter ondersloot die recht con schieten de marktstrat op tot de paapen huijs toe en een op de Zee Cant in buijten dijck die dan tot malcander aen geschooten, ia self tot het marckvesjen toe, dan sorgh gedraagen om van de vijant van agter niet overrast te worden, als dan Godt den Heer Zijn Zeegen daer over geliefte te geeven zoude veel geluck, die dan de middelen wil Zeegenen amen.

3. Men zehgt dat t' amersvoort veel fransen houden daer van alle dagh veel t'ijmenes en over het goij Houden an t plunderen en t rooven, en seggen dat het beter is dat wij het hebben den prins.

4. de haaven en andere wateren zij alle dicht bij de stadt gestopt en recht op de haaven aen staet een geschut men zehgt datter noch een coomen zal en staender nu op de wal 2 bij d'amsterdammer poort 2 op het begijnen bolwerek een op het wiegetoorens en bij d'turfpoort en een in het bolwerek daer de meulen afgebroocken is, men seght datter een van de 7 onbequaem is maer weet niet waer hij staet, en de grahgt sal rontom midden deur met paelen geheyt werden want de palen werden al bereyt.

5. een spanjer overgecoomen seijt tegen de fransen dat zij t' weesp en te Muijden seggen dat zij Naerden zullen inhebben, het gaet soo het gaet wat antwoord dat daer is op geven weet ick niet hij gaet bij de governur als famejael waent ick hebbet van dagh self gesien.

6. Zij maecken haer stercyte meest aen dese zijde, daerom op de Zuijtzijde meest gepericelseert (?).

SCHETS VAN DE VESTING NAARDEN IN 1672.

(naar foto-reproductie, gemaakt op het Rijksarchief).

Opschrift:

Secrete Advisen van Narden.

De ingeschreven maten zijn die van de oorspronkelijke schets.

Bijschriften, van de huysser Poort tot de Turff Poort:

den Boom
 den hooch (?) Beer } (nabij de haven)
 dit heeft stormpale
 den beer aen de see-diek naer Den Berch (Muiderberg)
 de vaerdt (Naarder trekvaart)
 koepoort
 gemente (gemeene weide)
 een Porn (?) de pallesade tusschen wal
 de Singel.

Memorie.

JAN CLAESSEN GUESS, wonende tot Amsterdam, int'Noordtse busch, in No. 14 van 't Lazarushuijs.

JAN BOTTER, wonende tot Naerden.

Commandeur SWART, commandeerende op de Suijer-See.

Capitain WITZEN, aen den Overtoom.

Capitain DEEL, tot Amsterdam.

Capt. REFFELIN, tot Amsterdam.

DERCQ BLOOS. Mons. DER DROSST (?).

VAN DER GRAFFT in N. (?).

SIMEN SIMESSEN SCHLAETER (?).

CORNELIS BLANCKERT. GIESBERT BLANCKERT.

beide van Muijer-bergh.

PITER JANSEN FISCHER.

C. THOMAS PIJLL.

„ SIMON VAN DER STEL.

L. JOHAN VERMULJDEN.

ADAM CARPENTIER.

L. VAN HEES van Cap. PIJLL.

VOLCKER SELJMONS boijer (?)

JAN boter ————— Amsterdam

TUNES JANSSEN

door Bussum, den pas af te schneiden.

Denemarken en de ontwapening.

DOOR

R. A. HUETING.

Het Deensche „ontwapeningsvoorstel”, dat in den laatsten tijd zooveel stof heeft doen opwaaien, werd op 4 Maart j.l. door het Folketing (Ile Kamer) aangenomen. Vervolgens werd het in behandeling genomen door het Landsting (Ie Kamer), waar het is begraven en verzameld bij zijn voorgangers, want 25 April j.l. ging de Rijksdag op reces.

Historisch overzicht.

De sociaal-democratische partij in Denemarken is niet erg fortuinlijk met haar ontwapeningsplannen. Haar eerste voorstel dateert reeds van 1922. Het was één der zes voorstellen tot reorganisatie der defensie, welke door eene staatscommissie werden voorgelegd aan het Folketing. Deze commissie, geïnstalleerd in 1919, was belast met het ontwerpen van een nieuwe organisatie van leger en vloot, zich aanpassende aan de internationale positie van Denemarken. Het voorstel der sociaal-democratische leden, waartoe ook de tegenwoordige Minister van Defensie, L. RASMUSSEN, behoorde, kwam bij de overwegend liberale volksvertegenwoordiging niet in aanmerking; de voorstellen der conservatieve en der liberale („venstre” = linker) leden werden gecombineerd en door den Rijksdag aangenomen. Deze organisatie van leger en vloot, volgens de wet van Augustus 1922, is thans nog van kracht.

In 1924, na de verkiezingen voor het Folketing, kwam echter een sociaal-democratische regeering aan het bewind met T. A. M. STAUNING als premier en L. RASMUSSEN als Minister van Defensie. Het bovengenoemde ontwapeningsontwerp werd te voorschijn gehaald en, eenigszins gewijzigd, Oct. '24 ingediend bij het Folketing (2e indiening).

Het bestond uit 3 wetten:

- I. Ontwapening.
- II. Oprichting van een Wachtkorps.
- III. Oprichting van een Rijksmarine.

Bij de behandeling van deze wetten in de commissie van rapporteurs in Maart '25 dienden de radicale leden (wier politiek overeenkomst vertoont met die onzer vrijzinnig-democraten) wijzigingsvoorstellen in. De sociaal-democratische leden trachtten met de radicalen tot overeenstemming te komen, maar toen in April 1925 het Folketing zijn zittingen beëindigde, had de commissie haar arbeid nog niet voltooid.

In Dec. 1925 werden de voorstellen opnieuw ingediend (3e indiening). De regering had uit politieke overwegingen alle wijzigingsvoorstellen der radicalen overgenomen. Het ontwerp verloor daardoor veel van zijn ontwapeningskarakter, maar zijn aanneming door het Folketing werd er door verzekerd. Dit geschiedde in Maart '26. In het Landsting kon, gezien deszelfs samenstelling, het voorstel geen meerderheid vinden en, nog vóórdát de Rijksdag met vacantie ging, werd het dan ook door het Landsting verworpen.

Een nieuwe regering van andere politieke richting trad op en drie jaar bleven de ontwapeningsplannen rusten.

Bij de Folketingsverkiezingen in 1929 wisten de sociaal-democraten weer winst te boeken en een sociaal-democratisch-radicaal kabinet trad op met STAUNING als premier en RASMUSSEN wederom als Minister van Defensie. In October van dat jaar werd een ontwapeningsvoorstel ingediend bij het Folketing (4e indiening), dat, wat inhoud betreft, geheel gelijk was aan zijn voorganger. De redactie was op enkele punten eenigszins gewijzigd en eenige militaire termen, die in de vorige voorstellen zorgvuldig waren vermeden, werden weer ingevoerd, b.v. kapitein, eerste-luitenant, reserve-luitenant. Voordien werden deze rangen aangeduid met gevormachtigde, assistent en reserve-assistent.

Na de 1e lezing werd het voorstel, zooals gebruikelijk is, verwezen naar de commissie. Deze wist echter de behandeling (door het stellen van vragen, bezoeken aan kazernes, werven, enz.) zóó lang te rekken, dat bij het einde van het zittingsjaar in 1930 het voorstel nog niet voor 2e lezing in het Folketing gereed was. Het verdween dus wederom van het tooneel.

De regering knoopte in den zomer van 1930 geheime onderhandelingen aan met den linkervleugel der liberale partij. De steun van een gedeelte dier partij zou haar èn in het Folketing èn in het Landsting de meerderheid brengen. Bij den aanvang van het nieuwe zittingsjaar in 1930 werd het voorstel voor de 5e maal ingediend en na de 1e lezing wederom verwezen naar de commissie. Vergaderen deed deze commissie echter niet, maar de geheime onderhandelingen werden voortgezet. De regering trachtte, door eenige millioenen méér te besteden aan het Wachtkorps, zijn bewapening te verbeteren, het kader uit te breiden, enz., de links-georiënteerde liberalen aan haar zijde te brengen, maar tot een compromis kon men niet geraken, omdat de regering haar principe „afschaffing dienstplicht” niet wilde prijsgeven. Februari 1931 bracht de commissie haar verslag uit en ving de 2e lezing aan. De Minister van Defensie poogde nog, door een aantal wijzigingen in zijn voorstel aan te brengen, in het gevele te komen van de liberalen; zijn collega van Financiën diende zelfs een voorstel in, waarbij 200 grensgendarmen op kosten van het Departement van Financiën kaderopleiding zouden genieten bij het Wachtkorps en bij mobilisatie ter beschikking van dit korps zouden komen, maar bij de eindstemming

op 4 Maart 1931 stemden alleen de regeeringsgezinde leden voor. Het voorstel werd aangenomen en verwezen naar het Landsting, waar het thans weder is opgeborgen.

Algemeene inhoud van het voorstel.

Het ontwapeningsvoorstel in zijn huidigen vorm bestaat uit 3 wetsvoorstellen.

I. van den Minister van Defensie:

„Wetsvoorstel tot omvorming van leger en vloot tot een Wachtkorps en een Rijksmarine, bestemd ter vervulling van Denemarkens neutraliteits- en Volkenbondsverplichtingen”.

II. van den Minister van Binnenlandsche Zaken:

„Wetsvoorstel betreffende de inschrijving bij Wachtkorps en Rijksmarine”.

III. van den Minister van Financiën:

„Wetsvoorstel betreffende de uitbreiding der grensgendarmerie”.

De taak, die aan het Wachtkorps en de Rijksmarine wordt opgedragen, is nog nader omschreven in § 1 der eerste wet, de eigenlijke ontwapeningswet. Daar staat n.l. dat de vervulling dier neutraliteits- en Volkenbondsverplichtingen moet geschieden in overeenstemming met de internationale regelen en afspraken, terwijl tevens de grensbewaking en het uitoefenen van het toezicht in de territoriale wateren in tijden van onrust daartoe behooren. Aan de Rijksmarine wordt verder de visscherij-inspectie opgedragen, alsmede zeeopmeting en het vlagvertoon in het buitenland.

De ministeries van oorlog en marine zullen worden opgeheven en Wachtkorps en Rijksmarine komen te ressorteeren onder den Minister van Staat. ¹⁾

De bestaande vestingaanleg wordt geslecht. Alle terreinen en gebouwen, alsmede al het materieel, dat vrijkomt bij de doorvoering dezer wet, moeten òf overgaan aan andere staatsdiensten òf worden verkocht.

De fabrieken, werkplaatsen, werven, laboratoria, enz. zullen deels dienen ter voorziening in de behoeften van Wachtkorps en Rijksmarine, deels voor andere staatsdoeleinden. De werkzaamheden van het Geodetisch Instituut en het Zeekaartenarchief worden voortgezet.

De wet van 8 Juni 1912, betreffende den dienstplicht, wordt opgeheven. De dienstneming bij Wachtkorps en Rijksmarine wordt vrijwillig. Het land wordt verdeeld in ten hoogste 7 inschrijvingsdistricten. Aan de hand van de bevolkingsregisters worden jaarlijks lijsten op-

¹⁾ De Premier is Minister van Staat.

Het Ministerie van Staat is belast met de aangelegenheden, IJsland betreffende, uitgave van het Staatsblad, de Kon. proclamaties, enz.

gemaakt, rollen genaamd, waarin de namen van alle jongelieden, die in het betreffende jaar 20 jaar worden, worden opgenomen, tenzij zij te kennen geven, dat zij *niet* wenschen in aanmerking te komen voor dienstneming bij Wachtkorps of Rijksmarine. Bovendien kunnen jongelieden tusschen 18 en 25 jaar op hun verzoek ingeschreven worden.

Na een gehouden keuring wordt geloot, waarbij zij, die de hoogste nummers trekken, aangenomen worden, echter met inachtneming van genoten vakopleiding, bijzondere maatschappelijke positie, enz.

Alle burgerkorpsen, welke oefenen of georganiseerd zijn voor militaire doeleinden, moeten worden opgeheven. Schietverenigingen mogen blijven bestaan, mits zij niet militair zijn georganiseerd, hun leden niet van vuurwapenen buiten de oefeningen zijn voorzien en geen militaire oefeningen houden.

Het Wachtkorps.

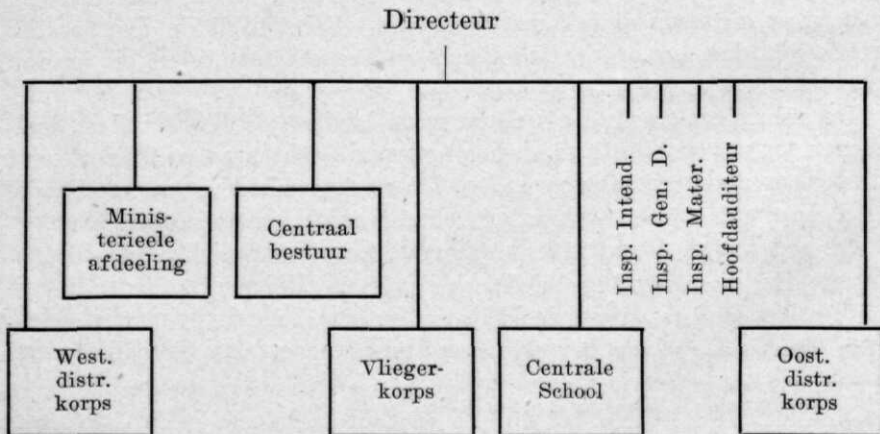
Organisatie.

Aan het hoofd van het Wachtkorps zal een Directeur komen, die het hoogste administratieve beheer zal voeren en tevens de hoogste bevelsbevoegdheid zal bezitten.

In administratieve aangelegenheden, wat betreft personeel, materieel, gebouwen, begrooting, enz., staat hem een „Ministerieele afdeeling” ter zijde. Wat de zuiver militair-technische vraagstukken, de organisatie en de opleiding aangaat, geniet hij den bijstand van het „Centraal bestuur”. Als autoriteiten treffen we verder nog aan de Inspecteurs der Intendance, van den Geneeskundigen Dienst en van het Materieel, alsmede den Hoofdauditeur.

Het Wachtkorps zal bestaan uit 2 Districtskorpsen, 1 Vliegerkorps en een Centrale School.

Schematisch voorgesteld zal de organisatie als volgt zijn :

Hieronder volgt in hoofdtrekken de organisatie, enz. van het Wachtkorps, waarbij, ter vergelijking, de overeenkomstige cijfers volgens de bestaande organisatie er naast zijn gesteld.

<i>Bestaande organisatie.</i>	<i>Organisatie van het Wachtkorps.</i>
3 divisien	2 districtskorpsen
1e divisie:	West. districtskorps:
4 reg. inf.	3 afdeelingen (= reg. inf.)
lijfgarde	1 art. onderafd. (= bataljon art.)
1 reg. gardehuz.	1 art. groep (= batterij art.)
1 reg. veldart.	
2e divisie:	Oost. districtskorps:
4 reg. inf.	2 afd. (= reg. inf.)
1 reg. drag.	1 art. onderafd. (= batalj. art.)
3e divisie:	
3 reg. inf.	
1 reg. veldart.	
Buiten divisieverband:	
1 reg. veldart.	Telegraafdetachementen (toegevoegd a.
korps kustart.	d. districtskorpsstaven)
Korps genietroepen	Vliegerkorps
Vliegerkorps	Hulppersoneel
Technisch korps	
Werktroepen	1 Hoofdauditeur (voor Wachtkorps en
Intendance	Rijksmarine)
Geneesk. Dienst	Gemotoriseerde trein
Veterinaire Dienst	Totaal:
Korps Auditeurs	Infanterie: 5 afdeelingen
Treinkorps	Artillerie: 2 onderafd. + 1 groep
Totaal:	
Infanterie: 11 reg. (waar-	
van 3 res. reg.)	
+ lijfgarde	
Artillerie: 3 reg. + kust-	
artillerie	
Lichting: ± 7.350 man	De jaarlijksche lichting zal 1600 man
+ landstorm 1.500 man	sterk zijn (eerste ontwapeningsvoorstel
	800 man). Het wetsvoorstel spreekt niet
totaal 8.850 man	over den duur van den dienstplicht,

Dienstplicht:

- 8 jaar eerste ban
- 8 jaar tweede ban.

Volgens de ranglijst is beschikbaar:

actief kader ± 1520 man
 reserve kader ± 1130 man

totaal 2650 man
 + het dienstplichtige kader.

De mobilisatiesterkte is
 16 lichtingen à 7.350 man
 + actief en res. kader.
 Hier komt de landstorm nog
 bij, maar, rekening houdende
 met het verloop, kan de mobilisatiesterkte slechts op
 100.000 man geschat worden,
 zoals ook algemeen door de Denen zelf wordt
 aangenomen.

maar de M. v. D. heeft in een toelichting verklaard, dat hij 12 lichtingen kan laten opkomen en, rekening houdende met het verloop, over 16.000 man kan beschikken.

Om dit laatste gedurende de 12 overgangsjaren mogelijk te maken, worden bij de aanneming van het voorstel uit de geoefende dienstplichtigen en uit het kader van het afgedankte leger 13.000 man aangeworven, die geen werkelijken dienst behoeven te doen, maar zich alleen ter beschikking moeten houden, eenige herhalingsoefeningen moeten meemaken, maar verder zich „met verlof” bevinden.

Aan vast kader en verder personeel zal het Wachtkorps 199 man tellen, waaronder ± 80 officieren. Het reservekader zal bestaan uit 543 man (waaronder 225 officieren), terwijl aan hulp-personeel (niet meegerekend het vrouwelijk gedeelte, zoals kooksters, enz.) ± 100 man beschikbaar zijn. Hierbij komen nog 200 grensgendarmen, die kaderopleiding hebben genoten en door het Min. v. Financiën ter beschikking worden gesteld. Totaal dus ± 1000 man.

De mobilisatiesterkte¹⁾ van het Wachtkorps zal dus zijn: het 1e jaar:
 $1000 + 1600 + 13.000 = 15.600$ man,

het 12e jaar:
 $1000 + 12 \times 1600 + 13.000 = 33.200$ man (verloop niet berekend),

het 13e jaar en vervolgens:
 $1000 + 12 \times 1600 = 20.200$ man (verloop niet berekend).

De M. v. D. rekent zelf met een beschikbare sterkte van 16.000 (1e Ontwapeningsvoorstel 7.000) man, waarvan hij 10.000 man noodig heeft voor zijn organisatie en de rest, voor zoover opgeroepen, onderbrengt in depots.

¹⁾ De woorden „mobilisatie” of „oorlogssterkte” worden nooit genoemd. Er wordt gesproken van: „tijdens bewakingsomstandigheden is de sterkte, enz.”.

Paragraaf 6 van het ontwapeningsvoorstel luidt: „Indien zulks noodig is, kunnen de 5 afdeelingen tot 10 uitgebreid worden”. Deze vage bepaling heeft de M. v. D. toegelicht als volgt:

„Onder „bewakingsomstandigheden”, wanneer de toestand het wenschelijk maakt om over meer dan 5 afdeelingen te kunnen beschikken, kan het *aantal* afdeelingen op 10 gebracht worden door *verdubbeling*”.

De sterkte van de infanteriegroepen wordt dan echter met 25 % verminderd. De encadreering blijft in hoofdzaak gelijk. Het vereischte aantal manschappen en kader wordt uit de depots betrokken.

Indeeling, eerste oefening, enz.

Lichtingssterkte 7350 man.
Hiervan worden bij de infanterie 4400 man ingedeeld (+ 440 bij de lijfgarde).

Eerste oefening duurt 150 dagen.

1120 man blijven 90 dagen langer onder de wapens, dus totaal 240 dagen.

9 % van de sterkte ontvangt kaderopleiding en dient een jaar langer, totaal 515 dagen.

Herhalingsoefeningen: 2×28 dagen in de eerste 8 jaar.

Bij de artillerie worden 1110 man ingedeeld; eerste oefening 215 dagen. Voor het kader een jaar langer, totaal 580 dagen. Voor 195 man 195 dagen langer is 410 dagen. Herhalingsoefeningen voor de eerste categorie $1 \times 28 + 1 \times 14$ dagen, voor de laatste categorieën 1×14 dagen.

Van de 1600 man sterke lichte worden 1440 man ingedeeld bij de *infanterie*, waar zij een opleiding tot „konstabel” genieten van 120 dagen.

160 man ontvangen kaderopleiding en blijven hiervoor in totaal 5 maand onder de wapenen, terwijl zij verplicht zijn dienst te doen als hulpinstructeur op den volgenden opleidingscursus.

Herhalingsoefeningen geschieden gedurende 2×12 dagen in den loop van 12 jaren.

Het resterende gedeelte der ingelijfdien wordt opgeleid bij de artillerie, duur 165 dagen.

Kaderopleiding en herhalingsoefeningen als bij de infanterie.

Infanterie.

Het inf. reg. bestaat uit:

- 2 linie bat. +
- 1 res. bat. +
- 1 lichte mitr. comp.

De lijfgarde telt:

- 1 linie bat. +
- 1 res. bat. +
- 1 lichte mitr. comp.

Per l. mitr. comp.:

- 16 mitr. + 4 in reserve.

Bij mobilisatie zal bij elk cav. reg. een comp. wielr. opgericht worden (151 rijw., 16 l. mitr. + 2 in reserve).

Een afdeling infanterie (= regiment) zal bestaan uit 2 onderafdeelingen (= bataljon); elke onderafdeeling zal tellen 4 wielrijdersgroepen + 1 infanterie-geschutsgroep. De afdelingscommandant is een inspecteur, die wordt bijgestaan door een staf, bestaande uit 1 officier, 1 arts en ruim 43 onderoff. en konstabels, 1 pers.- + 2 vrachtauto's + 2 motorrijwielen.

De onderafd. staat onder bevel van een kapitein, bijgestaan door een staf, bestaande uit 1 off. + 62 onderoff. en manschappen, 1 arts en 1 vakman (b.v. gewermaker), 1 pers.- + 5 vrachtauto's, 2 motorrijwielen.

Een *wielrijdersgroep* zal bestaan uit 2 off., 132 onderofficieren en konstabels, 16 lichte mitr. (+ 4 in reserve), 1 pers.- + 4 vrachtauto's, 2 motorrijwielen en ± 120 rijwielen.

Een *infanteriegeschutsgroep* zal samengesteld zijn uit: 3 off., ± 200 onderoff. en konstabels, 10 stukken infanteriegeschut en mortieren, 1 pers.- + 23 vrachtauto's + 2 motorrijwielen.

Aan infanteriegeschut zal het Wachtkorps 120 stukken ontvangen (kal. 20 tot 30 mm) + 10 % reserve = 132 stukken. *Deze moeten nieuw aangeschaft worden.*

Het aantal mortieren (Stokes-Brandt, 81 mm) wordt op 80 + 10 % reserve is 88 berekend. Het leger bezit er 12, dus *de ontbrekende 76 moeten aangekocht worden.*

Artillerie.

De samenstelling der 3 regimenten is verschillend. In totaal tellen zij 27 lichte batterijen (waarvan 18 res.), 18 zware batterijen (waarvan 9 res.).

Een art. onderafdeeling staat onder commando van een kapitein, die beschikt over een staf van 1 off., ± 32 onderoff. en manschappen, 2 pers.- + 5 vrachtauto's en 2 motorrijwielen.

De onderafd. telt 2 groepen.

Het leger beschikt over 130 stukken veldgeschut van 7.5 cm (zie hiernaast).

De art. groep zal bestaan uit 3 off., ± 135 onderoff. en manschappen, 4 stukken 7.5 cm geschut, 4 tractors, 2 lichte mitr., 2 pers.- + 28 vrachtauto's + 2 motorrijwielen.

Het Wachtkorps zal beschikken over 40 stukken van 7.5 cm + een passende reserve. Voorhanden zijn thans 130 stukken, maar de M. v. D. oordeelde het economischer om de overcomplete stukken niet te verkoopen, maar als een passende reserve te beschouwen. Deze reserve zal dus 90 stukken tellen.

Vliegerkorps.

Het korps bestaat uit een staf, ressorteerende onder den Gen. Staf en een opleidingschool.

Onder „bewakingsomstandigheden” wordt een escadrille van 10 verk. vliegtuigen opgericht.

In 't algemeen blijft de organisatie als zij was, maar de staf en de opleiding zullen één geheel uitmaken en ressorteren direct onder den Directeur van het Wachtkorps.

Scholen.

Bij elk wapen bestaat een korporaals-, een sergeants- en een luitenantsschool.

Bovendien bestaan bij het leger:

Officiersscholen,
een Gymnastiekschool,
een Rijschool,
een Artillerieschietschool,
een Pionier- en telegraafschool en
een Luchtvaartschool (zie bij vliegerkorps).

De Centrale school leidt het actieve en reservekader op. De opleiding geschiedt in 4 klassen.

Geneeskundige Dienst, Veterinaire Dienst, enz.

Er bestaat een Geneesk. en een Veterinaire Dienst.

De geneesk. dienst wordt geregeld in overleg met den gemeenteraad en de geneesheeren in de steden, waar de afdelingen haar kwartier krijgen. Perso-

neel wordt naar behoefte aangenomen. Overeenkomsten worden gesloten met de Alg. Deensche Vereeniging van Geneesheeren, de Besturen der Ziekenhuizen en de Ziekenverplegingsorganisatie, om ter beschikking te zijn in geval van buitengewone oproeping.

De Rijksmarine.

De commandant der Rijksmarine zal den titel dragen van Directeur. Hieronder volgt een vergelijkend overzicht van de samenstelling, sterkte, enz. van de bestaande marine en de voorgestelde Rijksmarine.

Bestaande organisatie:

3 kustbewak. schepen	
totaal	10.300 t.
4 torpedobooten	
totaal	840 t.
9 onderzeeërs	
totaal	2.600 t.
9 mijnenleggers,	
tevens torpedobooten	
totaal	1.000 t.
5 bewakingschepen,	
tevens torpedobooten	
totaal	400 t.

In reserve:

1 kustbewak.schip	
totaal	3.400 t.
6 torpedobooten	
totaal	250 t.
4 onderzeeërs	
totaal	600 t.
5 insp. schepen	
totaal	3.600 t.
2 opnemingschepen	
totaal	320 t.

In bouw:

2 torpedobooten	
totaal	320 t.

Volgens verklaringen van den M. v. D. en van de marineautoriteiten, verkeert

Rijksmarine:

6 wacht- en insp.schepen	
totaal	8.000 t.
18 tot 24 kleine bewakingsvaartuigen	
totaal	3.600 t.
mijnenleggers, opnemingsvaartuigen	
totaal	1.500 t.
2 depotschepen	
12 watervliegtuigen.	

Veranderingen in de techniek, wat de scheepstypen betreft, kan wijziging in de samenstelling brengen, echter binnen de hier aangegeven sterkte; het aantal schepen en de totale *tonnage* worden niet gewijzigd.

Volgens de gereedliggende plannen zullen 3 wacht- en inspectieschepen \pm 900 ton meten en bewapend zijn met 2 kanonnen van 12 cm. De snelheid zal \pm 14½ knopen bedragen.

De 3 andere schepen van dit type meten 1.800 ton, hebben 4 kanonnen van 15 cm en anti-lucht doelgeschut van \pm 2 cm. Snelheid \pm 17 knopen.

Geen torpedobewapening. Dek en zijden

de vloot in een toestand van *diep verval*. Vele schepen zijn *ver* over hun ouderdomsgrens.

Actief kader, enz.:
 ± 125 officieren,
 275 onderofficieren en
 manschappen.

Lichting zeemilitie:
 ± 1700 man.

gepantserd, in zoover de gewichtsverhoudingen dit toelaten.

De bewakingsvaartuigen zullen ± 200 ton meten, 4 torpedolanceerinrichtingen bezitten, benevens 2 kanonnen van 7.5 cm en anti-luchtdoelgeschut van 2.2 cm. Snelheid ± 27 knopen.

De mijnenlegger is berekend op ± 800 ton, met een capaciteit van 150 mijnen. 3 mijnenzoekers à 150 ton met een capaciteit elk van 50 mijnen.

1 opnemingsvaartuig van ± 250 ton.

De 12 vliegtuigen zijn verkenningsvliegtuigen en bewapend met mitrailleurs.

Aan officieren zal de Rijksmarine 215 man tellen; bovendien 35 reserve-officieren. Beneden den officiersrang in totaal ± 420 man.

Tijdelijke minderen worden, tot een aantal van 700 man, jaarlijks in dienst genomen voor een duur van 7 maand.

Voor $\frac{1}{4}$ deel dezer manschappen kan de opleidingstijd tot 1 jaar verlengd worden.

Een centrale school, gesplitst in kader-, machinisten- en konstabelschool, zorgt voor de opleiding van het noodige personeel.

Begrooting.

Bij het ontwapeningsvoorstel is een begrooting gevoegd, later nader toegelicht door den Minister van Defensie.

De begrooting vraagt:

voor het Wachtkorps	± 7.200.000 kr. ¹⁾
voor de Rijksmarine	± 10.750.000 kr.

Totaal . . . ± 18.000.000 kr.

De begrootingen voor oorlog en marine samen bedroegen de laatste jaren gewoonlijk ± 56 tot 60.000.000 kr. De regeering kon dus steeds schermen met een bezuiniging van ± 40.000.000 kr. door aanneming van het ontwapeningsvoorstel.

¹⁾ Een Deensche kroon heeft een waarde van f 0,66.

Juist is dit echter niet, want op de begrotingen voor Wachtkorps en Rijksmarine ontbreken talrijke posten betreffende staatsinrichtingen en diensten, welke niet opgeheven worden, en waarvoor de kosten bij gevolg op de begroting van een ander departement zullen moeten verschijnen.

Hieronder volgt een opsomming, waarbij de getallen ontleend zijn aan de begroting 1932, welke *zoo zuinig mogelijk was gehouden*.

a. Geodetisch Instituut	} Leger	654.000 kr.
b. Legermuseum		48.000 kr.
c. Rente en afschrijving van kapitalen, belegd in eigendommen, behorende tot het leger ¹⁾		2.720.000 kr.
d. Schip ten dienste van den Koning	} Marine	115.000 kr.
e. Kustverlichting		3.119.000 kr.
f. Betonning, enz.		294.000 kr.
g. Loodsdienst		214.000 kr.
h. Reddingswezen		794.000 kr.
i. Zeekaartenarchief		130.000 kr.
j. Meteorologisch Instituut		274.000 kr.
k. Bewaking eenige eilandjes		36.000 kr.
l. Radiodienst		150.000 kr.
m. Visscherijinspectie ²⁾		
n. Pensioenen, rente en afschrijvingen betreffende de bovenstaande diensten ¹⁾		1.059.000 kr.

De M. v. D. begroot de overgangskosten aan wachtgeld en pensioen gedurende de eerste 5 jaren op:

voor het Wachtkorps	3.900.000 kr.
voor de Rijksmarine	1.000.000 kr.

Ten slotte worden nog 200 grensgendarmen voor rekening van het M. v. Financiën opgeleid bij het

¹⁾ De rente en afschrijving der kapitalen, belegd in gebouwen, terreinen, enz., is, voor wat het leger betreft, op 5.446.000 kr. vastgesteld, voor de marine op 1.086.000 kr. in de begroting 1932.

De M. v. D. heeft verklaard, dat de kapitalen zelf zijn opgenomen op de balans voor resp. 108 en 34 millioen kr. Geacht wordt dat voor het Wachtkorps nog voor een waarde van \pm 58 millioen kr. aan gebouwen, enz. in gebruik blijft. Rente en afschrijving kunnen dus berekend worden op \pm 2.700.000 kr. voor wat het Wachtkorps betreft.

De terreinen, gronden, enz., behorende tot de marine, gaan alle naar de Rijksmarine over. Rente en afschrijving blijven dus 1.086.000 kr. voor de Rijksmarine.

Van de opbrengst der verkochte gebouwen, enz. wordt \pm 4.5 millioen kr., verdeeld over 3 jaren, besteed voor aankoop van materieel voor het Wachtkorps.

Voor de Rijksmarine zal 5 millioen kr. uitgetrokken worden, te verdeelen over 5 jaren.

²⁾ Voor de visscherijinspectie is op de begroting van de Rijksmarine uitgetrokken 1.048.000 kr., op die voor de marine 1932 1.044.000 kr. Aangenomen mag dus worden, dat dit overeenkomstige diensten zijn, en dat kustverlichting, betonning, enz. op de Rijksmarinebegroting niet begrepen zijn onder het hoofd: visscherijinspectie.

Wachtkorps; volgens een schatting in het Folketing geeft dit een voordeel aan het Wachtkorps van 1.000.000 kr.
 Totaal 15.507.000 kr.

Voor een juiste kostenvergelijking moet men bijgevolg de begrooting van Wachtkorps en Rijksmarine samen verhoogen met 15.507.000 kr., waarvan 8.322.000 kr. voor rekening van het Wachtkorps en 7.185.000 kr. voor de Rijksmarine. De vergelijking wordt dus:

Bestaande organisatie:		Ontwapeningsvoorstel:	
(Begrooting 1932)			
Leger	35.076.000 kr.	Wachtkorps	15.523.000 kr.
Marine	21.788.000 kr.	Rijksmarine	17.935.000 kr.
Totaal	56.864.000 kr.	Totaal	33.458.000 kr.

Een der slotbepalingen van het ontwapeningsvoorstel luidt, dat, als deze wet door den Rijksdag (dus beide Kamers) is aangenomen, zij binnen 3 maanden voorgelegd moet worden aan de kiezers voor het Folketing ter goedkeuring of ter verwerping bij een directe stemming. Is bij de stemming de meerderheid vóór de wet en wordt zij bekrachtigd door den Koning, dan treedt zij onmiddellijk daarna in werking.

Na de opening van den nieuwen Rijksdag op 24 September j.l. heeft de regeering het ontwapeningsontwerp, in den vorm als hierboven aangegeven, wederom ingediend. Om de afdoening te bespoedigen, is het echter niet, zooals vorige jaren, ingediend bij het Folketing, maar onmiddellijk bij het Landsting, zooals de Deensehe wet toelaat. Gezien een meerderheid van 4 stemmen van de tegenstanders van ontwapening, is een aanneming zeer onwaarschijnlijk.

Het ligt in het voornemen der regeering om het ontwapeningsontwerp, in den vorm als hierboven aangegeven, in het komende zittingsjaar (Oct. '31) aan te bieden aan het Landsting, zooals de Deensehe wet toelaat. Gezien een meerderheid van 4 stemmen van de tegenstanders van ontwapening, is een aanneming zeer onwaarschijnlijk.

Het is niet onmogelijk, dat de regeeringspartijen bij de komende verkiezingen voor het Landsting in 1932 eene meerderheid aan zetels weten te verkrijgen, want een stemmenmeerderheid bezitten zij thans reeds.

De partijgenooten van Minister STAUNING, die dicht bij de Deutsche grens wonen, blijken echter, uit de telkenmale verschijnende artikelen in de provinciale bladen, niet meer zulke voorstanders te zijn van een ontwapend Denemarken, bevreesd als zij zijn, dat de Nationaal-socialisten in Duitschland door een brutalen overval zich meester zullen maken van de na den grooten oorlog van Duitschland terugontvangen grensgebieden.

Of dit nog invloed zal uitoefenen op den uitslag der verkiezingen, zal de toekomst leeren.

Gegevens vreemde legers. (October 1931.)

FRANKRIJK XXXIII.

Luchtvaart.

De luchtvaart in Frankrijk heeft zich niet te beklagen over gebrek aan staatszorg. Zooals bekend zal zijn, is een „*ministère de l'air*” met de zorg voor alle luchtvaartangelegenheden belast, zoowel voor wat betreft de burgerlijke als de militaire luchtvaart.

Thans is hierbij nog een nieuw lichaam in het leven geroepen, n.l. de „*Conseil supérieur des forces aériennes*”.

Aan het rapport van den luchtvaartminister aan den President van de Republiek ontleenen wij het volgende:

„Een der voornaamste taken van den Minister van Luchtvaart, waarbij wel het meest diens zware verantwoordelijkheid is betrokken, is de nationale luchtvaart te voorzien van materieel, dat beantwoordt aan de eischen van den tijd. Uit den aard der zaak is het noodig, dat de bevelvoerenden, die toch belast zijn met het *gebruik* van het materieel, hun meening kenbaar kunnen maken in de aangelegenheden, welke hen betreffen. Voorts blijkt meer en meer de noodzakelijkheid van een nauwer verband met de ministers van oorlog en marine bij de bestudeering en de uitvoering van vraagstukken met betrekking tot de organisatie en het in bedrijf stellen van de onderscheidene soorten luchtvaart. Tegelijkertijd blijkt overtuigend de noodzakelijkheid van een doorloopende samenwerking met de Inspectie van de „*défense aérienne du territoire*”. Teneinde nu deze samenwerking tusschen het luchtvaartministerie en de andere ministeries te verzekeren, is het noodzakelijk een blijvend orgaan in 't leven te roepen, samengesteld uit de hoogste autoriteiten op luchtvaartgebied, en waarin zitting hebben de „*Inspecteur général de la défense aérienne du territoire*”, alsmede vooraanstaande vertegenwoordigers van de ministeries van oorlog en marine. Dit hooge college zal geroepen zijn alle vraagstukken te onderzoeken, welke zich voordoen ten aanzien van organisatie, rekrutering, uitrusting van het vliegend materieel, bewapening, alsmede ten aanzien van de consequenties, die zich bij de aanneming van nieuw materieel ten opzichte van het tactisch gebruik van de luchtmacht voordoen; in 't algemeen alle vraagstukken, betreffende de voorbereiding van de luchtstrijdkrachten tot den oorlog. Bedoelde „*Conseil supérieur*” vormt voor den verantwoordelijken minister van luchtvaart een garantie, dat hij met volledige kennis van zaken zijn beslissingen kan nemen.”

Tot zoover de beschouwingen van den betrokken minister.

De President van de Republiek heeft daarop het volgende Besluit uitgevaardigd:

Art. 1. Er wordt bij het Ministerie van Luchtvaart ingesteld een „*Conseil supérieur de l'air*”.

Art. 2. De Conseil supérieur de l'air, onder voorzitterschap van den Minister van Luchtvaart, is een raadgevend orgaan, belast met het geven van zijn met redenen omkleede meeningen op het gebied van onderwerpen, betreffende:

de algemeene organisatie van de luchtmacht in tijd van vrede en in tijd van oorlog;

de deelname van de luchtvaart aan de operatiën van land- en zee-strijdkrachten en de luchtverdediging;

de wijze van rekruteering, de algemeene methode van onderricht en de geoeffendheid van het personeel der luchtmacht;

de gevechtstaetiek der luchtmacht;

de samenstelling van het materieel-programma;

het bij de formaties in dienst stellen van nieuw materieel en de aangelegenheden, die daarmee verband houden;

de industrieele mobilisatie, en voorts alle aangelegenheden, welke de Minister van Luchtvaart aan het oordeel van den Raad wenscht te onderwerpen.

Art. 3. De samenstelling van den Raad is als volgt:

a. Leden met beraadslagenden stem:

De Minister van Luchtvaart, voorzitter,
de Inspecteur-generaal van de luchtmacht,
de Chef van den Staf der luchtmacht,
de technische Directeur-generaal,
vijf generaals van de luchtmacht.

b. Leden met raadgevenden stem:

De technische Inspecteur-generaal van de luchtmacht,
de generaals, sous-chefs van de staven der luchtmacht.

De leden van den Raad worden aan het begin van het jaar bij dekreet aangewezen.

Art. 4. Telkens wanneer de Raad zijn oordeel moet geven over aangelegenheden, betreffende de ministeries van oorlog of marine, dan wel de luchtverdediging van het land, zullen de navolgende autoriteiten in den Raad zitting nemen, met *beraadslagenden* stem:

De Inspecteur-generaal van de luchtverdediging,
de Inspecteur-generaal van het leger,
de Chef van den Generalen Staf van het leger,
de Chef van den Staf der marine,
een lid van den „Conseil supérieur de la marine”.

Art. 5. De „Conseil supérieur de l'air” beschikt over een permanent secretariaat, ingedeeld bij den Staf van de luchtstrijdkrachten onder de bevelen van den Chef van den Generalen Staf.

Dit secretariaat, dat gesteld is onder een hoofdofficier, is belast met de *voorbereiding* van de beraadslagingen van den Raad, het opmaken van rapporten en het bewaren van de archieven.

Art. 6. De President van de Republiek kan de bijeenkomst van den

Raad gelasten. Hij neemt zelf het voorzitterschap op zich, zoo dikwijls hij dit noodig oordeelt; in dat geval neemt de president van den ministerraad aan de zitting deel.

De ministers van oorlog en marine worden mede opgeroepen.

Van de beraadslagingen wordt een register aangehouden.

Art. 7. Voor alle vraagpunten, die aan zijn oordeel zijn onderworpen, kan de Raad burgerpersonen en militairen hooren, die in staat worden geoordeeld tot voorlichting.

Art. 8. De Raad wordt door den Minister van Luchtvaart zoo dikwijls bijeengeroepen, als het onderzoek van zaken dit eischt.

Art. 9. De minister stelt de maatregelen vast, welke naar aanleiding van de beraadslagingen en adviezen zullen worden uitgevoerd.

BELGIË XLVIII.

Bewapening.

Uit het betreffend verslag aan de Kamer der Volksvertegenwoordigers, alsmede uit andere bronnen blijkt:

De *geweren* (Mausertype) verkeerden in goeden staat. Het legergeweer weegt 3,9 kg en heeft een maximum dracht van 3200 m.

De toestand van de *Divisie-Artillerie* wordt betrekkelijk bevredigend geacht. De snelvuurkanonnen van 7,5 cm, waarvan het vernieuwen van den loop methodisch wordt voortgezet, hebben een maximum dracht van 6200 m, terwijl die van de kanonnen met groote dracht 11 km bedraagt. De vermeerdering van dracht van den houthwiter van 10,5 cm heeft goeden voortgang; in den loop van het jaar 1930 werden 48 hydropneumatische remmen St. Chamond vervaardigd; dit werk zal worden voortgezet in 1931—'32.

De toestand van de *Legerkorps-Artillerie* is veel minder bevredigend; het wordt hoog tijd geacht, dat het kanon van 10,5, dat den oorlog heeft meegemaakt, en waarvan de maximum dracht 12.200 m is, wordt vervangen door materieel van 120 mm met groote dracht, hetgeen men reeds van 1924 af bezig is te bestudeeren. Men hoopt dit jaar de proefnemingen te sluiten en in 1932 tot aanmaak over te gaan.

De *motorisering* van de Legerkorps-Artillerie heeft voortgang gemaakt; 2 afdeelingen zijn thans gemotoriseerd.

Van de *Legerartillerie* is de toestand bevredigend voor wat betreft de hoeveelheid; een deel van het materieel is nochtans van onvoldoende hoedanigheid.

Aan *Luchtdoelartillerie* wordt beschikt over 5 afdeelingen; dit geschut heeft een aanvangssnelheid van 570 m, terwijl de eisch wordt gesteld van 700 m, wegens de steeds grooter wordende snelheid van de vliegtuigen. Begin 1932 hoopt men over 6 afdeelingen Luchtdoelartillerie te beschikken.

De 49 *vechtwagens*, waarover België beschikt, worden nog slechts

geschikt geacht als instructie-materieel. Voorloopig worden nog geen nieuwe vechtwagens aangeschaft.

Als *zware mitrailleur* wordt in het Belgische leger gebruikt de Maxim voor de infanterie en de Hotchkiss voor de cavalerie. Beide soorten voldoen nog steeds goed.

Als *fusil-mitrailleur* is thans ingevoerd de F. M. Browning 1930, een type, dat als een uitstekend wapen wordt geroemd. Langdurige proefnemingen zijn aan de invoering voorafgegaan. Reeds zijn verscheidene troependeelen van het wapen voorzien. Men verwacht, dat vóór einde 1931 alle daarvoor in aanmerking komende onderdeelen daarmede zullen zijn uitgerust.

Het wapen wordt in Belgische fabrieken aangemaakt. Het heeft een gewicht van 9,3 kg en een lengte van 1,15 m. Het kaliber bedraagt 7,65 mm. Bij het wapen behoort een kogel type-1930, met ogievormigen kop; aanvangssnelheid 770 m. Echter kan ook de oude munitie van model '89 worden gebruikt. De *mechanische* maximum vuursnelheid bedraagt 600 schoten in de minuut. Een bijzondere inrichting kan die vuursnelheid verminderen tot 300. De *practische* maximum vuursnelheid bedraagt echter niet meer dan ± 120 schoten in de minuut, in verband met het telkens omwisselen van den houder, die slechts 20 patronen bevat.

Het vuur van den fusil-mitrailleur heeft practisch uitwerking tot 600 m, maar het wapen kan schieten tot 1500 m. Gemiddeld bestrijkt het op 200 m een breedte van 50 m. De loop steunt op een vork.

Inhoud Tijdschriften (N. O. I.)

Ind. Mil. Tijdschrift, *Mei 1931.*

Luitenant CALMEIJER besluit in dit nummer zijn belangwekkende critisch-strategische studie over „De veldtocht in Roemenië” met de operatiën in Walachye.

Luitenant HARTERINK volgt met een artikel over „Straatgevechten”, waarbij hij in het bijzonder het optreden tegen een opstandige bevolking in een stad in beschouwing neemt.

Luitenant NOUWENS behandelt in een schets „Pacifiatie-moeilijkheden” een tweetal voorbeelden van militair optreden op Celebes bij de pacificatie van een streek.

Kapitein STEINMETZ geeft, naar aanleiding van het artikel van den majoor VAN DER WAL in het Januari-nummer betreffende „het zwaar-tepunt in den aanval”, een helder en zakelijk betoog over den „artilleriesteun bij den aanval op een verdedigende opstelling in den bewegingsoorlog”.

Luitenant DE VRIES bespreekt enkele punten uit het artikel van den luitenant VAN VOSS over „de waarneming in bergterrein” in het September-nummer 1930.

Luitenant HETINK is het niet eens met het gedeelte van het betoog van majoor VAN GOOR in diens artikel „Enkele aantekeningen omtrent het tactisch gebruik der artillerie” (I. M. T., Maart 1931), waarin besproken wordt het met vuur volgen van kleine doelen door middel van het jachtschot en de technische uitvoering daarvan.

Luitenant ir. CANTER VISSCHER geeft daarna een technische beschrijving van „de Machine-telegraaf der toekomst”.

Kapiteins VAN DIJKEN en TEERINK vervolgen hun „toegepaste studie over tactiek en bevelvoering in klein verband”, terwijl tijdschriftoverzichten het nummer besluiten.

S.

Ind. Mil. Tijdschrift, *Juni 1931.*

Overste SLOTHOUBER opent het nummer met een belangwekkende beschouwing betreffende „De ontheffing van Generaloberst VON PRITZWITZ na het afbreken van den slag bij Gumbinnen en de verdiensten van het Legeredo. 8 voor de inleiding van den lateren slag bij Tannenberg”, een en ander aan de hand van stukken uit het Reichsarchiv te Berlijn, welke het S. is gelukt ter inzage te ontvangen.

Luitenant SANDBERG komt in het geweer tegen het artikel van den kapitein STEINMETZ in het vorige nummer van het I. M. T., betreffende „den artilleriesteun bij den aanval op een verdedigende opstelling in den bewegingsoorlog”, doch geeft daarin n.o.m. blijk de bedoeling van laatstgenoemde niet juist te hebben begrepen.

Kapitein GOSENSON geeft, ten vervolge op zijn artikel in het Maart-

nummer, opnieuw een „Voorbeeld voor een te houden V. P. T. L.-oefening” tegen den Inlandschen vijand, oefeningen van ongetwijfeld groote waarde voor jonge (en oudere) officieren zonder „rimboe” ervaring.

Majoor MAURER bespreekt vervolgens het nieuwe kanon van 10,5 cm Ld., type Bofors, 10,5 cm F.L.K. L/44 M.31, dat dezer dagen in Indië zal aankomen.

Luitenant PAULISSEN geeft in een artikel „Een moeilijk Indisch probleem” beschouwingen over het vraagstuk van den Europeeschen vrijwilliger in Indië, dat in de bekende brochure *Vellenga* uitvoerig is besproken. S. bepleit eenige verbeteringen, die z.i. de oplossing van het vraagstuk een belangrijke schrede naderbij zullen brengen.

Kapitein GITZ spreekt over het gebruik van valschermen.

Kapiteins VAN DIJKEN en TEERINK vervolgen hun toegepaste studie over tactiek en bevelvoering in klein verband.

Vragen, gesteld bij het toelatingsexamen Hoogere Krijgsschool 1931 (Intendance-studiën), en tijdschriftoverzichten besluiten het nummer.

S.

Boekbespreking.

De Donkere Poort, door Dr. P. H. RITTER Jr. In twee deelen.
D. A. DAAMEN's Uitgeversmaatschappij N.V. 's-Gravenhage,
1931. Prijs f 10,50, geb. f 13,50.

De schrijver, bijgestaan door zijn medewerker, Kapitein der Artillerie W. G. DE BAS, deed een goed werk door samen te stellen dit boek, behelzende tal van persoonlijke herinneringen van vooraanstaande mannen, stemmingsbeelden, indrukken, beschouwingen, belangrijke en onbelangrijke gebeurtenissen, verhalen en anedoten over Nederland in de jaren 1914—1918.

De betekenis van dit lijvige boek zal ongetwijfeld toenemen, naarmate de wereldoorlog verder achter ons zal liggen. Het boek wekt allerlei herinneringen uit die oorlogsjaren op, in het bijzonder voor wat betreft den toestand in het neutrale Nederland; bovendien onthult het veel, dat niet bij iedereen als bekend kan worden verondersteld.

Het boek is prettig geschreven en boeit dikwijls den lezer. Het bevat vele portretten van vooraanstaande personen uit dien tijd, tal van aardige teekeningen en afdrukken van allerlei (als noodgeld, distributiekaarten e.d.).

Een verdienste van den schrijver is ongetwijfeld, dat hij neutraal is gebleven bij het schrijven van alle moeilijkheden, die wij van de zijde der oorlogvoerende mogendheden ondervonden.

Van bijzondere beteekenis achten wij ook, dat de lezer bij herhaling wordt overtuigd van de groote dankbaarheid en eerbied, welke het Nederlandsche Volk verschuldigd is in de eerste plaats aan H.M. de Koningin en de Regeering en verder aan tal van mannen en vrouwen, voor wat door hen is gedaan in het belang van het Vaderland, om dit en het Nederlandsche Volk buiten den oorlog te houden en veilig door de moeilijke jaren heen te brengen.

Jammer is dat, vooral in het eerste deel, nog al veel drukfouten voorkomen.

C.

Onze Mail. Veertiendaagsch Indisch Nieuws- en Correspondentieblad, tevens officieel Orgaan van het Katholiek Indisch Bureau. 1ste Jaargang, No. 1, Woensdag 19 Augustus 1931. Abonnementsprijs f 3,50 per jaar.

Dit nieuwe blad, onder redactie van P. J. F. J. SCHNEBELIÉ, Directeur van het Kath. Indisch Bureau te 's-Gravenhage, heeft ten doel een eenvoudig middel te zijn tot voorlichting van Kath. Nederlanders, die Indië als woonoord kozen en anderen, die belangstelling koesteren voor Indië, voorts een band te vormen tusschen Katholieken in Indië en Nederland.

Het eerste nummer bevat o.m.: Welkomstbegroetingen van de hand van verschillende autoriteiten, een kort overzicht van Wereldnieuws, een Vragenrubriek, Passagierslijsten, Financieel Overzicht en een paar artikelen.

C.

Ter herdenking van de gebeurtenissen in 1830—1832. Uitgegeven ter gelegenheid van de 100-jarige herdenking op 8 September 1931 te Breda, Tilburg, Bergen op Zoom en Vlissingen door de Koninkl. Nederl. Vereeniging „Ons Leger”, Koninkl. Nederl. Vereeniging „Onze Vloot”, Nat. Bond van Christ. Oranje Vereenigingen, Nat. Bond „Het Mobilisatie Kruis”, Vereeniging „Volksweerbaarheid”, Nat. Jongeren Verbond.

Het is te hopen, dat dit oranje boekje door de uitgevers op ruime schaal wordt verspreid.

Het bevat o.m.: een studie van de hand van den Gepens. Luitenant-Generaal W. E. VAN DAM VAN ISSELT voornamelijk over de periode tusschen de Belgische omwenteling Aug./Sept. 1830 en den Tiendaagschen Veldtocht, in het bijzonder over de vorming van het nieuwe Nederlandsche leger; een beknopte en zeer duidelijke beschrijving van den Tiendaagschen Veldtocht door den Gepens. Generaal-Majoor J. C. C. TONNET, met enkele afbeeldingen en overzichtelijke schetsen; een overzicht der verrichtingen van de Marine tijdens den Belgischen opstand, door W. C. B. WINTGENS, Oud-Zee-officier.

Naast de titelbladzijde treffen wij een afbeelding in kleurendruk aan van een Jager van VAN DAM.

C.

Ter aankondiging ontvangen.

Onze Mail. Veertiendaagsch Indisch Nieuws- en Correspondentieblad, tevens officieel Orgaan van het Katholiek Indisch Bureau. Iste Jaargang, No. 1, Woensdag 19 Augustus 1931. Abonnementsprijs f 3,50 per jaar.

Zwaarddansen, door FR. DE WITT HUBERTS, gep. Generaal-Majoor. Uitgevers Mij. „Eigen Volk”. *Scheveningen*. Prijs f 1,35.

De Verdediging van Friesland in 1672—1673, door W. E. VAN DAM VAN ISSELT, Gepensionneerd Luitenant-Generaal. Met 3 kaartjes. MARTINUS NIJHOFF. *'s-Gravenhage*, 1931. Prijs f 5,—.

Ter herdenking van de gebeurtenissen in 1830—1832. Uitgegeven ter gelegenheid van de 100-jarige herdenking op 8 September 1931 te Breda, Tilburg, Bergen op Zoom en Vlissingen door de Koninkl. Nederl. Vereeniging „Ons Leger”, de Koninkl. Nederl. Vereeniging „Onze Vloot”, Nat. Bond van Christ. Oranje Vereenigingen, Nat. Bond „Het Mobilisatie Kruis”, Vereeniging „Volksweerbaarheid”, Nat. Jongeren Verbond.

Österreich—Ungarns letzter Krieg 1914—1918. Herausgegeben vom österreichischen Bundesministerium für Heereswesen und vom Kriegsarchiv. Zweiter Band. 6. Lieferung. *Wien*, 1931. Verlag der militärwissenschaftlichen Mitteilungen.
